

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧОРТКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ
Кафедра обліку і аудиту ЧПБ

Собчук Оксана Олегівна
ОБЛІК І АУДИТ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ
СТАНДАРТАМИ

Спеціальність 8.03050901 “Облік і аудит”

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студентка групи ОПзм-51

О. О. Собчук

_____
Науковий керівник:

к.е.н., доц. Н.Р. Домбровська

Робота допущена до захисту

“ ___ ” _____ 2013 р.

В.о. зав. кафедри

д.е.н, професор П.Я. Хомин

_____

ЧОРТКІВ – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	7
1.1. Сутність грошових коштів: економіко-правовий аспект.....	7
1.2. Класифікація грошових коштів та її використання для потреб обліку і аудиту.....	16
1.3. Роль грошових коштів у інформаційній обліковій системі підприємства.....	25
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ Й МЕТОДИКА ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ.....	36
2.1. Організація бухгалтерського обліку грошових коштів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.....	36
2.2. Методика розкриття інформації про наявність і рух грошових коштів у звіті про рух грошових коштів.....	46
2.3. Напрями удосконалення обліку грошових коштів підприємства.....	56
Висновки до розділу 2.....	65
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	66
3.1. Аналіз грошових коштів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”..	66
3.2. Методика проведення аудиту грошових коштів підприємства.....	76
3.3. Технологія аудиту звіту про рух грошових коштів та напрями її удосконалення.....	85
Висновки до розділу 3.....	95
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ.....	109

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Становлення ринкової економіки в Україні, розвиток фінансово-господарських зв'язків між суб'єктами підприємницької діяльності, поява новітніх форм платіжних засобів, впровадження інформаційних технологій зумовили необхідність удосконалення обліку. Його реформування покликане адаптувати вітчизняну практику до вимог міжнародних стандартів та створити якісне інформаційне підґрунтя для прийняття управлінських рішень, спрямованих на забезпечення ліквідності підприємства в коротко- та довгостроковій перспективі. Саме грошові кошти та їх еквіваленти, як найважливіша ланка системи кругообігу ресурсів, формують базис для підвищення платоспроможності господарюючого суб'єкта.

Прийняття ефективних рішень щодо управління грошовими коштами на підприємстві можливе завдяки розв'язанню низки задач, що стосуються методики та організації їхнього обліку та аудиту і розглядалися у роботах вчених-економістів С. Л. Берези, О.С. Височан, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, А. В. Гриліцької, М. В. Корягіна, Л.Г. Ловінської, О.М. Петрука, І. І. Сахарцевої, О. М. Сорокіної, В. В. Сопка та інших.

Напрацювання цих науковців охоплюють широкий діапазон питань, пов'язаних з теорією, методикою, організацією обліку та аудиту грошових коштів. Однак, завершені комплексні роботи з проблематики обліку та аудиту грошових коштів потребують подальшого дослідження, що зумовило вибір теми, визначило її актуальність, основні напрями і завдання дипломного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне та практичне обґрунтування рекомендацій з удосконалення методики й організації обліку та аудиту грошових коштів в умовах реформування національного бухгалтерського обліку на засадах використання міжнародного досвіду.

Відповідно до цільової спрямованості у роботі вирішуються такі завдання, які мають наукове та практичне значення:

- конкретизувати економіко-правову сутність і визначення грошових коштів в умовах ринкової економіки;
- розглянути класифікацію грошових коштів з метою структурування інформаційних потоків у системі обліку та аудиту;
- дослідити місце, значення, зміст окремих етапів й процесів у інформаційній обліковій системі;
- дослідити організацію ведення обліку грошових коштів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”;
- обґрунтувати методику розкриття інформації про наявність і рух грошових коштів у звіті про рух грошових коштів з метою підвищення точності формування його показників;
- визначити напрями удосконалення обліку грошових коштів підприємства;
- провести аналіз грошових коштів комбінату хлібопродуктів та зробити обґрунтовані висновки;
- конкретизувати методику проведення аудиту грошових коштів підприємства;
- дослідити технологію аудиту звіту про рух грошових коштів та запропонувати напрями її удосконалення.

Об’єктом дослідження є система обліку та аудиту грошових коштів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні, організаційні аспекти обліку та аудиту грошових коштів у суб’єктів господарювання.

Методи дослідження. У дипломній роботі використовувалися загальнонаукові методи, ґрунтовані на системному підході до розкриття питань теорії, методики й організації обліку та аудиту грошових коштів на підприємстві. Теоретичні аспекти обліку та аудиту грошових коштів досліджувалися із застосуванням методів індукції і дедукції, за допомогою яких конкретизовано економіко-правову сутність цих об’єктів. Історичний та логічний методи, а також метод порівняння використано під час удосконалення порядку обліку грошових коштів, відображення їх у фінансовій звітності

підприємства. Методи причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний використовувалися для дослідження класифікації грошових коштів для потреб обліку та аудиту; метод спостереження – для визначення стану об'єкта обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна виконаного дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, а також розробленні рекомендацій щодо удосконалення методики, організації обліку та аудиту грошових коштів у суб'єктів господарювання, зокрема:

- розкрито економічну та правову сутність поняття “грошові кошти”, що враховує категорію електронних грошей та критерій можливості використання грошових коштів у будь-який момент;

- розглянуто класифікацію грошових коштів, що забезпечує структурування та оцінку окремих видів цих активів;

- досліджено місце, значення, зміст окремих етапів й процесів у інформаційній обліковій системі;

- розкрито організацію ведення обліку грошових коштів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”;

- обґрунтовано методику розкриття інформації про наявність і рух грошових коштів у звіті про рух грошових коштів, яка сприяє підвищенню точності його формування;

- визначено напрями удосконалення обліку грошових коштів підприємства з метою підвищення корисності облікової інформації для управління ліквідністю підприємства;

- проведено аналіз грошових коштів комбінату хлібопродуктів та зроблено обґрунтовані висновки щодо оптимізації позитивного та негативного грошових потоків підприємства;

- конкретизовано методику проведення аудиту грошових коштів підприємства з метою посилення контролю;

- досліджено технологію аудиту звіту про рух грошових коштів та запропоновано напрями її удосконалення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їхнє використання дає змогу забезпечити адекватність, структурованість та логічність відображення в обліку грошових коштів; підвищити достовірність, оперативність та релевантність інформації, що міститься у звітних формах; покращити якість інформації, продукуюваної системою бухгалтерського обліку та аудиту для потреб управління.

Результати дипломного дослідження впроваджено в господарську практику ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” Державного агентства резерву України, апробовано на студентській науково-практичній конференції “Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством” (м. Чортків, 9 – 10 квітня 2013 р.).

Загальна характеристика структури та обсягу роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, додатків і списку використаних джерел.

Основний зміст викладено на 97 сторінках друкованого тексту. Робота містить 11 таблиць, 8 рисунків, 10 додатків. Список використаних джерел складається зі 90 найменувань, поданих на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність грошових коштів: економіко-правовий аспект

У період виходу України з кризи підприємства, кредитні установи, інші господарюючі суб'єкти вступають у договірні відносини по використанню грошових коштів, що обумовлює зростання ролі організації обліку даного об'єкту як необхідної умови отримання достовірної інформації для прийняття обґрунтованих рішень, вибору надійних господарських партнерів і запобіганню підвищеного ризику діяльності. Роль і значення обліку грошових коштів особливо підвищилися з розширенням міжнародних економічних відносин України та прийняттям владою відповідних законів та положень. За цих умов на перший план виходить прийняття рішень тактичного та стратегічного характеру щодо управління грошовими коштами, якість яких безпосередньо залежить від особи, що їх приймає та її особистих характеристик: рівня знань, досвіду і таланту. Останні базуються на інформації, яка узагальнюється різноманітними службами підприємства, центральне місце серед яких займає бухгалтерська. Таким чином, бухгалтерський облік і аудит грошових коштів, як найбільш ліквідної частини оборотних активів є однією з основних ланок управлінського процесу, спрямованого на забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності підприємства.

Особливості грошових коштів, як об'єктів бухгалтерського обліку та аудиту, можуть бути виявлені лише виходячи з їх економічної суті та з врахуванням понять, вироблених економічною наукою протягом останніх століть. У цьому контексті слід окремо зацентувати увагу на наукових підходах до дефініції грошей та грошових коштів, синтезувавши багатолітні дослідження науковців, спрямовані на вивчення цих термінів на макро- та мікроекономічному рівнях. Ця необхідність викликана, як тісним

взаємозв'язком макро- та мікроекономіки, як окремих економічних наук, так і самих категорій грошей та грошових коштів.

Гроші – це одне з найбільш грандіозних відкриттів людства на протязі його існування. Являючись найбільш вагомим чинником стабільного функціонування ринкової економіки, гроші прямо впливають на стабільність економічного розвитку країни, сприяючи максимальному використанню потужностей підприємств, повній зайнятості населення тощо. Саме ефективно діюча грошова система є та платформа, на якій тримається весь кругообіг доходів та видатків, як економіки країни на макрорівні так і економіки підприємств на мікрорівні.

Ще в 1890 р. Долан Э. Дж. писав „... гроші ... є центром, навколо якого концентрувала свою увагу економічна наука” [28, с.22]. Подібне твердження висловлює і Дж. Сломан: „Економіка багато в чому пов'язана з грошима: скільки грошей ми отримуємо на руки; які наші витрати; в яку суму обходиться придбання того чи іншого товару; який дохід фірми; скільки грошей обертається в економіці в цілому” [28, с.8].

Згідно позиції професора М. І. Савлука та ін. [24, с.5] „Гроші – одне з найдавніших явищ у житті суспільства – відіграють важливу роль у його економічному і соціальному розвитку”. Як пише Л. А. Дробозіна „Гроші – історична категорія, притаманна товарному виробництву, відомі з далекої давності, і з'явилися вони як результат більш високого розвитку виробничих сил і товарних відносин” [81, с.13].

Однак, одразу необхідно відзначити, що однозначного підходу до визначення цього терміну немає. В сучасній економічній літературі проблема „феномену грошей” залишається вельми суперечливою, теоретично невизначеною, дуже далекою від одностайного розуміння, включаючи відповідь на головне питання: в чому ж полягає істинна економічна сутність грошей. З цим погоджується і Є. М. Сорокіна. В своїй монографії вона констатує: „Незважаючи на те, що гроші існують дуже давно і їх проблемам

присвячена велика кількість наукових робіт, однозначного визначення грошей на макрорівні не сформульовано до цих пір” [76, с.8].

Враховуючи зазначене вище, відзначимо, що феномен грошей взагалі залишається для економістів неоднозначним і загадковим. У феномені грошей поєднується і суб’єктна функція (функція обігу) і об’єктна (функція резервування) і суб’єктно-об’єктна в одній особі (функція виміру вартості, будучи розглянутою з точки зору виробника, який підраховує собівартість своєї продукції, є об’єктною, а з точки зору покупця, котрий оцінює вигідність покупки, є суб’єктною).

Всі явища, процеси і категорії (зокрема й гроші), що є об’єктом вивчення макроекономіки формуються в результаті взаємодії певної множини домогосподарств, підприємств та галузей, що є об’єктами дослідження мікроекономіки. Вивчаючи економіку в цілому необхідно враховувати процеси, що відбуваються з окремими економічними суб’єктами, і навпаки. Саме „гроші” є одним із ключових понять, що тісно пов’язують макро- та мікроекономіку одну з одною.

На теперішній час існують дві основні теорії, які зіставляють сутності понять „гроші” та „грошові кошти”: формалістична (юридична) та економічна.

„Формалістичне (юридичне)” трактування грошей ґрунтується на буквальному тлумаченні існуючих норм законодавства. Згідно даної позиції, правове поняття грошей визначається нормами діючого закону і ними ж вичерпується. „Формалістичне (юридичне)” трактування грошей полягає в наступному:

Згідно статті 177 Цивільного кодексу України до об’єктів цивільних прав відносяться речі, включаючи гроші [87]. Саме банкноти і монети, згідно ст. 35 Закону України „Про Національний банк України” є єдиним законним платіжним засобом на території України, приймаються усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України за всіма видами платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів [35].

„Економічне” трактування грошей виходить із передумови, що поряд із готівковими грошима існують і гроші в безготівковій формі. Логіку сутності формалістичного (юридичного) трактування грошей зображено графічно на рис.1.1.

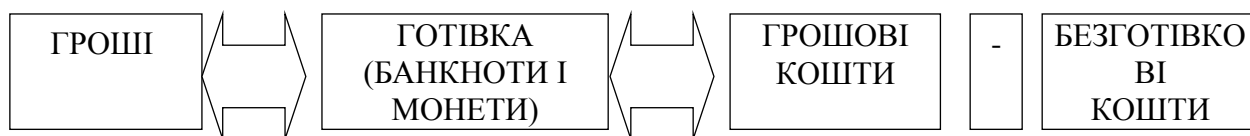

Рис.1.1. „Формалістичне (юридичне)” трактування поняття „гроші”

Логіку сутності економічного трактування грошей зображено графічно на рис.1.2.

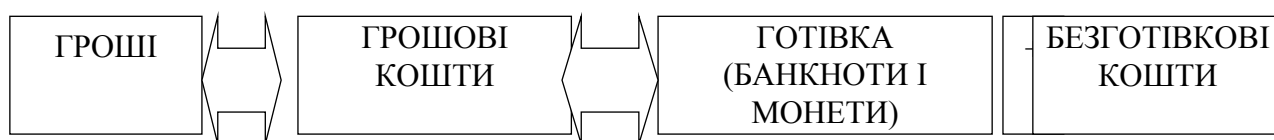

Рис.1.2. „Економічне” трактування поняття „гроші”

Однак, на наш погляд, дати конкретну відповідь на запитання про ідентичність понять „гроші” та „грошові кошти” є досить складно саме в силу невизначеності першого з них. З впевненістю можна константувати лише одне: практично жодне з досліджених нами понять „грошей” не може бути виділеним без жодних змін і перенесеним (спроєктованим) без певних доповнень і уточнень на поняття „грошові кошти”, що використовується для потреб бухгалтерського обліку, для його коректного визначення.

Прикладний характер бухгалтерського обліку, як окремої економічної науки, вимагає чіткості, логічності й стрункості побудови визначень та не допускає подвійного їх тлумачення.

Однак, проведені дослідження показали, що існує економічна категорія, яка будучи основною характеристикою грошей, одночасно має ключове значення для розуміння суті грошових коштів – це категорія ліквідності. Саме остання відрізняє гроші від інших активів і саме вона, на наш погляд, повинна розглядатися як основний критерій віднесення активів до грошових коштів.

І. Т. Балабанов, О. В. Гончарук та Н. А. Савинська зазначають: „Головна властивість грошей – це їх ліквідність. Ліквідність грошей означає здатність грошей брати участь в придбанні товару або інших благ” [1, с.45].

Є. М. Сорокіна говорячи про абсолютну ліквідність грошових коштів називає такі основні їх характеристики:

- абсолютна оборотність в інші товари (роботи, послуги), тобто можливість грошових коштів в будь-який момент перетворитися в споживчу форму;

- абсолютна стійкість по своїй економічній цінності;

- відсутність яких-небудь операційних витрат при проведенні розрахункових операцій;

- володіння властивістю абсолютної подільності і переносності (мобільності) [76, с.28].

Таким чином очевидним є той факт, що ліквідність грошових коштів є максимально можливою, а тривалість періоду трансформації для них рівна нулю.

На рівні підприємства грошові кошти відіграють роль елементів своєрідної кровоносної системи, які повинні постійно циркулювати для забезпечення його життєздатності і динамічного розвитку. Саме тому чітке визначення обсягу грошової маси суб'єкта господарювання є однією з найбільш актуальних проблем, які постають перед обліковими та аналітичними працівниками підприємства. Без чіткої і ясної відповіді на питання про те, які складові входять в поняття „грошові кошти”, цю проблему вирішити неможливо [12, с.28].

На наш погляд поняття „грошові кошти”, яке використовується для потреб бухгалтерського обліку та аудиту, а також такі, що зустрічаються в науковій літературі вимагають уточнення, що пов'язано з такими причинами:

- виокремлення електронних грошей, як платіжного засобу, який зазнає бурхливого розвитку останніми роками, в складі грошових коштів, що

продиктовано подальшим розвитком академічних поглядів на економічну сутність поняття „електронні гроші”;

– уточнення факту включення до категорії грошових коштів лише тих активів, що можуть бути використані для проведення розрахунків в будь-який момент.

Розглянемо обидві причини, що призводять до потреби уточнення дефініції грошових коштів.

О. Т. Євтух зауважує: „поява і широке розповсюдження електронних грошей у соціально-економічному житті суспільства є закономірним етапом його розвитку, що дає нам змогу чіткіше побачити й усвідомити інформаційну сутність грошей” і навіть виділяє окрему функції грошей – інформаційну [32, с.6].

Ми, в свою чергу, погоджуємось з Є. І. Платоновим та В. А. Кузнєцовим, які зазначають: „В економічному сенсі, „електронні гроші” представляють собою платіжний інструмент, який володіє, залежно від схеми реалізації, властивостями як традиційних готівкових грошей, так і традиційних платіжних інструментів (банківських карт, чеків і т.д.): з готівковими грошима споріднює можливість проведення розрахунків обминаючи банківську систему, з традиційними платіжними інструментами – можливість проведення розрахунків в безготівковому порядку через рахунки, відкриті в кредитних організаціях” [64, с.35].

Наведене вище приводить нас до усвідомлення необхідності чіткого визначення приналежності електронних грошей до економічної категорії „грошові кошти” з відповідним відображенням цього факту в зазначеній дефініції.

Друга причина, в зв’язку з якою ми вважаємо за доцільне уточнити термін „грошові кошти”, полягає в тому, що абсолютизація включення до цього поняття коштів на рахунках у банках без подальшого уточнення того, які саме кошти можуть бути віднесеними до грошових, є не зовсім коректною, а подекуди і просто безпідставною з наступних причин:

– існують специфічні види банківських рахунків, кошти на яких по своїй суті не є грошовими. Приклад: кошти на строкових депозитних рахунках є фінансовими інвестиціями (довгостроковими або поточними) і можуть, за відповідності певним критеріям, класифікуватися як еквіваленти грошових коштів, але не як грошові кошти;

– не завжди кошти на поточних, валютних та інших рахунках в банках можуть вважатися грошовими. Приклад: кошти на рахунках, на які накладено арешт, по суті є іншими необоротними активами, а не грошовими коштами, оскільки підприємство не може їх використати в будь-який момент для здійснення власної діяльності. Ліквідність таких активів далеко не відповідає критерію „абсолютна ліквідність”, який ставиться перед активами у формі грошових коштів;

– існують рахунки (наприклад деякі види карткових), на яких, згідно договору на їх відкриття, повинна постійно зберігатися певна сума коштів, своєрідний „незнижуваний залишок”. Ця сума також не повинна входити у підсумок грошових коштів підприємства на конкретний момент часу.

Саме тому основним критерієм віднесення до категорії грошових коштів ми вважаємо критерій можливості їх використання в будь-який момент для здійснення власної господарської діяльності.

Проаналізувавши поняття „грошові кошти”, ми прийшли до висновку, що найбільш точне визначення наступне: грошові кошти – готівка в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані господарюючим суб’єктом упродовж будь-якого моменту часу для розрахунків під час здійснення господарських операцій.

З розвитком та ускладненням операцій на фінансових ринках, поряд з традиційними грошовими коштами, з’являються все нові й нові види оборотних активів, які мають рівень ліквідності максимально наближений до ліквідності грошових активів, однак на відміну від останніх здатні приносити інвестиційний прибуток. У закордонній практиці бухгалтерського обліку та звітності, а з 1999р. й в Україні, ці активи дістали назву „еквіваленти грошових

коштів”. Еквіваленти грошових коштів – це свого роду проміжна ланка між грошовими коштами та фінансовими інвестиціями. Володіючи практично абсолютною ліквідністю при мінімальній ризиковості (подібно до грошових коштів), еквіваленти грошових коштів можуть приносити хоча й невеликий, але достатньо стабільний прибуток, що дозволяє вважати їх різновидом інвестицій.

Таким чином, грошові кошти та їх еквіваленти складають найбільш ліквідну частину активів підприємства (рис.1.3), що впливає як на облік грошових коштів (зокрема місцем розміщення рахунків грошових активів в загальній номенклатурі діючого Плану рахунків) так і на контроль за ними.

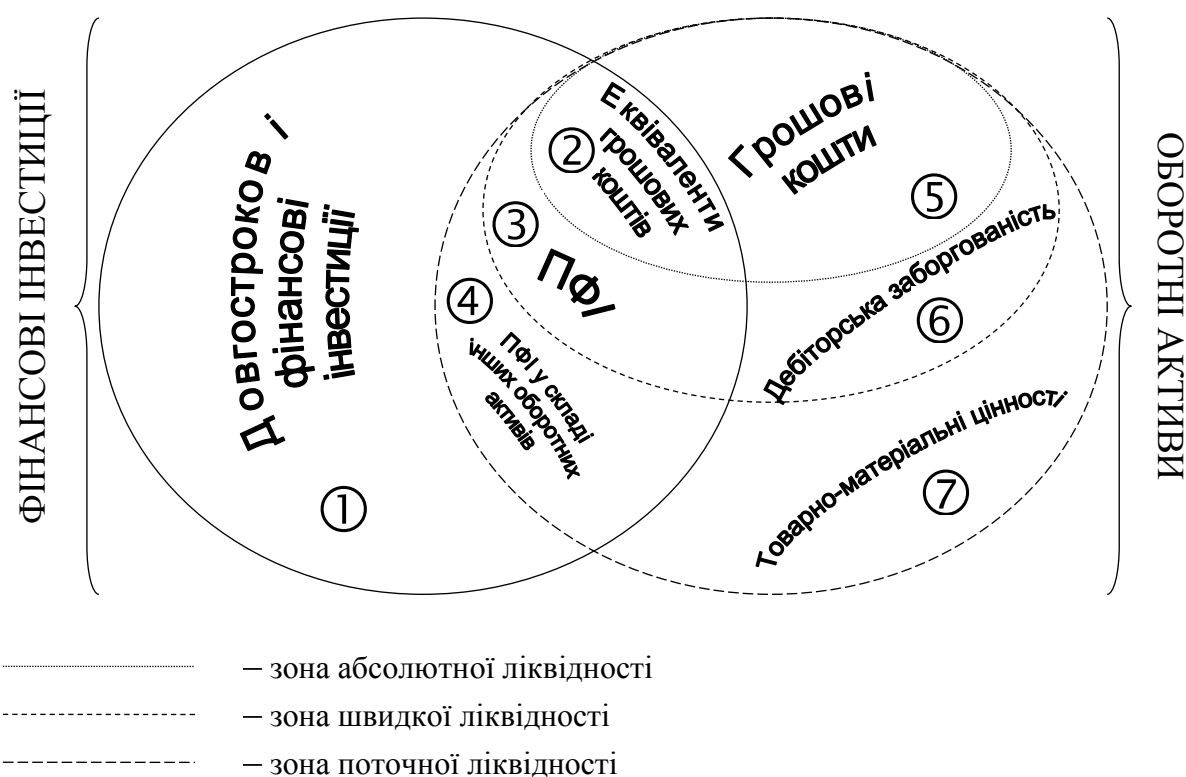

Рис.1.3. Місце грошових коштів та їх еквівалентів в складі оборотних активів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, виходячи з їх ліквідності

Наведемо деякі роз’яснення щодо місця розміщення активів по зонах ліквідності на рис.1.3: Зона ① – довгострокові фінансові інвестиції; Зона ② – еквіваленти грошових коштів; Зона ③ – поточні фінансові інвестиції – ПФІ (крім еквівалентів грошових коштів та ПФІ у складі інших оборотних активів); Зона ④ – поточні фінансові інвестиції у складі інших оборотних активів; Зона

⑤ – грошові кошти; Зона ⑥ – дебіторська заборгованість; Зона ⑦ – товарно-матеріальні цінності.

Виділення поняття „еквіваленти грошових коштів” в окрему економічну категорію, на наш погляд, є абсолютно виправданим і доцільним з позиції бухгалтерського обліку. У П(С)БО 4 „Звіт про рух грошових коштів” еквіваленти грошових коштів розглядаються як короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості [68].

У міжнародній практиці бухгалтерського обліку (згідно до IAS/IFRS) використовується стандартне визначення еквівалентів грошових коштів – короткострокові високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості, – яке має невеличкі специфічні особливості в деяких країнах. Загалом еквіваленти грошових коштів розглядаються як частина інвестицій підприємства, а подекуди як складова більш широкого поняття „активи” чи „інструменти” або навпаки – вужчого – „фінансові інвестиції”. У практиці бухгалтерського обліку Франції для віднесення інвестицій до категорії еквівалентів грошових коштів, вони повинні вільно конвертуватися не в грошові кошти, а в ліквідні активи, що допускає більш вільне трактування поняття. Це саме зустрічаємо і в обліку Латвії. В більшості країн світу (за винятком України, КНР, Франції та деяких інших) інвестиція розглядається як еквівалент грошових коштів лише в разі дотримання вимоги, щодо менш ніж трьохмісячного терміну її оборотності (час від її здійснення до реалізації чи погашення). Іншими стандартними вимогами є: короткостроковість, висока ліквідність та незначний ризик змін у вартості.

Таким чином, тісний взаємозв'язок макро- та мікроекономіки вимагає ґрунтовного дослідження мікроекономічного поняття “грошові кошти” крізь призму властивостей макроекономічної категорії “гроші”. Нами встановлено, що найбільш часто вітчизняними та закордонними економістами до складу грошових коштів відносяться готівкові гроші, чеки, вклади до запитання.

Основною характеристикою, яка виділяє грошові кошти з-поміж інших оборотних активів і є базовою для точного їх визначення як окремої економічної категорії, є їхня ліквідність. Саме тому грошові кошти нами розглядаються як готівка в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані господарюючим суб'єктом протягом будь-якого моменту часу для проведення розрахунків у процесі здійснення господарських операцій. Проміжне місце між грошовими коштами та фінансовими інвестиціями займають еквіваленти грошових коштів. З першими їх поєднує значна ліквідність, з останніми – можливість отримання інвестиційного прибутку.

1.2. Класифікація грошових коштів та її використання для потреб обліку і аудиту

Важливість наявності на балансі підприємства таких активів як грошові кошти та їх еквіваленти, не ставиться під сумнів мабуть жодним з сучасних економістів. Х. В. Ширенбек говорить про те, що „ринкова система організації, незважаючи на всі відмінності в деталях (помітних на прикладі розвинутих країн Заходу), представляє в своїй основі спосіб господарювання, заснований, окрім всього іншого, на використанні грошей” [89, с.57]. Гроші він називає „... основним фактором, що забезпечує безперешкодне протікання процесу розподілу праці, з'єднувальною ланкою якого є ринки”. А. О. Васіна пише про дефіцит грошових коштів, як про одну з трьох основних проблем у фінансовому стані компанії, незалежно від її галузевої приналежності, масштабу і етапу розвитку: „економічна суть проблеми полягає в тому, що компанії в найближчий час може не вистачити або вже не вистачає коштів для своєчасного погашення поточних зобов'язань” [9, с.62]. Є. М. Сорокіна наголошує, що „для забезпечення і підтримки фінансової стійкості підприємств необхідно, щоб частина їх господарських засобів зберігалась в грошовій формі і володіла високою ступінню ліквідності” [76, с.30].

Однак попри визнання важливості цих категорій і необхідності їх упорядкування, роботи, присвячені чіткому розмежуванню і класифікації грошових коштів та їх еквівалентів практично відсутні незважаючи на те, що для потреб обліку, аналізу та аудиту руху грошових коштів на підприємстві винятково важливою є проблема їх класифікації, оскільки саме в процесі її розв'язання надається змога чітко розставити пріоритети в дослідженні тих чи інших видів грошових коштів на мікрорівні.

Більшість авторів у своїх наукових дослідженнях приділяють увагу класифікації грошових потоків, а не грошових коштів як самостійного об'єкта фінансового управління. Найбільш повною, на наш погляд, є класифікація, запропонована професором І. О. Бланком, який виділив та описав 19 ознак їх класифікації [3, с.114–129]. На наш погляд, основоположними ознаками класифікації грошових коштів є:

- форма існування: готівкові та безготівкові грошові кошти;
- вид валюти: грошові кошти в національній валюті та грошові кошти в іноземних валютах (за видами валют).

Готівкові грошові кошти (грошові кошти сфери готівкового грошового обігу) – грошові кошти у вигляді паперових грошей, монет, грошових знаків, файлів в пам'яті комп'ютера (якщо вони використовуються без прямого зв'язку з банківськими рахунками). Безготівкові грошові кошти (грошові кошти сфери безготівкового грошового обігу) – грошові кошти на банківських рахунках, що використовуються для оплати, взаємних розрахунків шляхом перерахування з одного рахунку на інший.

Грошові кошти в національній валюті – грошові кошти (як готівкові так і безготівкові) у валюті, випущеній певною державою, яка, в основному, знаходиться в обігу на її території. Грошові кошти в іноземній валюті – грошові кошти (як готівкові так і безготівкові), які знаходяться в обігу і являються законним засобом платежу на території відповідної іноземної держави (групи іноземних держав).

Професор В. В. Сопко виділяє дві ознаки класифікації грошових коштів: за призначенням: кошти для обороту (оборотні) та для спеціального призначення (необоротні); за місцем зберігання: грошові кошти в банку, касі підприємства, у підзвітних осіб, у контрагентів (видані аванси), вкладені у еквіваленти, цінні папери тощо [74, с.221]. В подальшому ця класифікація ним же ж була розширена і доповнена ще двома ознаками: за видами валют: національна та іноземна (долар США, Євро, Російські рублі) валюти; за джерелами надходження: власні, запозичені та залучені [75, с.215].

Подібні ознаки класифікації наводить О. П. Кундря-Висоцька:

– за призначенням: кошти для проведення поточних розрахунків та кошти, що мають спеціальне призначення та цільове використання;

– за місцем зберігання: у касі підприємства, на рахунках у банку, у підзвітних осіб, вкладені в цінні папери, у контрагентів тощо [50, с.81].

На нашу думку наведені вище класифікації важко назвати вичерпними, а крім того, на наш погляд, їм притаманні певні недоліки. Скажімо, кошти у підзвітних осіб та контрагентів, з позиції бухгалтерського обліку на підприємстві, яке авансувало ці ресурси, є дебіторською заборгованістю, кошти вкладені в цінні папери – фінансовими інвестиціями. Тому включати їх в ознаку класифікації „місце зберігання”, на наш погляд, недоречно. В даному випадку присутня певна підміна економічних категорій, що є недопустимим для бухгалтерського обліку, оскільки викривляє реальний стан речей на підприємстві.

Окрім того, всі грошові кошти апріорі є оборотними активами, ті ж види коштів, які не можна використати протягом одного року або операційного циклу, якщо він складає більше ніж один рік, можуть класифікуватися або як довгострокові фінансові інвестиції, або як інші необоротні активи. Нагадаємо, що грошові кошти є активами, що характеризуються абсолютною ліквідністю, що автоматично робить неможливим їх віднесення до необоротних. Віднесення до грошових коштів їх еквівалентів, на наш погляд, є недоречним в силу специфіки цієї категорії, яка проявляється в тому, що вони є своєрідною

поєднувальною ланкою між двома видами найліквідніших активів – грошовими коштами та фінансовими інвестиціями. Саме тому еквіваленти грошових коштів слід виділяти в окрему категорію з виокремленням специфічних, притаманних лише їй особливостей та функцій.

Перераховані вище фундаментальні ознаки класифікації (форма існування та вид валюти) слід доповнити двом допоміжними, що мають важливе значення при вирішенні окремих задач обліку, аналізу та аудиту:

обмеженість у напрямках використання:

– грошові кошти без обмежень у напрямках використання – грошові кошти, якими підприємство (установа, організація) може розпоряджатися без жодних обмежень для ведення господарської діяльності. Приклад: грошові кошти на поточних рахунках у банку;

– грошові кошти з обмеженнями у напрямках використання – грошові кошти, які підприємство (установа, організація) може використовувати строго за певним цільовим призначенням. Приклад: грошові кошти, отримані як цільове фінансування; гуманітарна допомога у вигляді грошових коштів тощо.

Класифікація грошових коштів за наведеною ознакою має винятково важливе значення при аналізі фінансового стану підприємства, оскільки суб'єкт господарювання повинен прагнути до мінімізації частки грошових коштів з обмеженістю їх використання у загальній грошовій масі. Значна маса грошових коштів з обмеженнями у їх використанні ще не може бути свідченням високої платоспроможності підприємства. В ідеалі найефективнішим засобом забезпечення зобов'язань у суб'єкта підприємницької діяльності є грошові кошти без обмежень у їх використанні.

місце зберігання:

– грошові кошти у касі підприємства (установи, організації) – готівкові грошові кошти, які зберігають у спеціально відведеному приміщенні або місці у межах встановленого ліміту залишку готівки;

– грошові кошти на рахунках у банку – грошові кошти, які зберігають на різних рахунках у банківських установах та можуть бути використані в будь-який момент за бажанням власника рахунку;

– грошові кошти на мікропроцесорі смарт-карток або карток зі збережуваною вартістю – один з різновидів „електронних грошей”, – зберігають на спеціально призначених для цього картах;

– грошові кошти в пам’яті ЕОМ на жорстких дисках – один з різновидів „електронних грошей”, – зберігають у вигляді файлів в пам’яті комп’ютера які виступають їх матеріальним носієм.

У зв’язку з виявленими недоліками у наявних видах класифікації та з метою узагальнення існуючих загальноприйнятих ознак декомпозиції грошових коштів, їх класифікація для потреб управління грошовими коштами загалом та обліку, аналізу, аудиту зокрема може бути представлена схематично (рис.1.4).

Рис.1.4. Класифікація грошових коштів

В умовах ринкових відносин зростає роль і еквівалентів грошових коштів в діяльності суб’єктів господарювання, що виводить на новий рівень дослідження облікової сторони цього питання.

В. В. Ковальов відзначає зростання ролі грошових еквівалентів як одного з основних моментів, що супроводжують зміни сутності методів управління фінансами при переході до ринкової економіки [39, с.45]. Попри це єдино вірної класифікації еквівалентів грошових коштів вітчизняна наука досі не випрацювала. На наш погляд декомпозиція еквівалентів грошових коштів повинна розпочинатися із виокремлення їх властивостей та відділення від інших видів короткострокових фінансових інвестицій.

На думку деяких дослідників еквіваленти грошових коштів характеризуються такими властивостями:

- є високоліквідними цінними паперами низької прибутковості, але високої надійності;
- вільно реалізуються в будь-який момент із мінімальною втратою вартості (чи без втрат);
- мають постійну ринкову вартість;
- придбаваються як страховий резерв готівки [47, с.154].

В іншому джерелі зустрічаємо такі властивості еквівалентів грошових коштів: вільно конвертуються у певні суми грошових коштів, тобто це означає, що вони можуть швидко перетворюватись у готівку; мають незначний ризик зміни вартості; здійснюються на короткий термін [88, с.47]. Професор Ф. Ф. Бутинець стверджує, що: „Як правило, до еквівалентів грошових коштів відносяться інвестиції з строком погашення не більше трьох місяців з дати придбання. Інвестиції в акції інших підприємств не відносяться до грошових еквівалентів, за винятком тих випадків, коли вони по своїй суті ідентичні грошовим коштам” [8, с.422–423].

Як наслідок, С. І. Чорна пропонує таку класифікацію еквівалентів грошових коштів, виражених у цінних паперах:

- за типом оподаткування доходу: неоподатковувані, оподатковувані відповідно до встановлених ставок;
- залежно від місця знаходження емітента: внутрішні, іноземні;
- залежно від характеру фінансових зобов’язань: боргові, пайові;

- залежно від рівня доходу, який буде отримано: з фіксованим доходом, з плаваючою ставкою процентного доходу, з доходом, що залежить від розміру прибутку;

- залежно від способу реєстрації руху: іменні, на пред'явника;

- залежно від статусу емітента: державні, муніципальні, корпоративні, банківські [88, с.48].

Однак, на наш погляд, запропонована названим автором класифікація еквівалентів грошових коштів не позбавлена певних недоліків, наприклад:

- еквіваленти грошових коштів можуть виступати як у формі цінних паперів, так і в інших формах (скажімо, строкових депозитних вкладень), що не знайшло свого відображення у вказаних класифікаційних ознаках;

- акції інших підприємств не можуть бути віднесеними до еквівалентів грошових коштів в силу їх значної ризиковості, що підтверджується закордонним досвідом організації і ведення обліку, згідно якого до еквівалентів грошових коштів зазвичай відносять лише боргові цінні папери;

- оскільки, як було показано раніше, основна функція еквівалентів грошових коштів – функція накопичення, то банківські метали (зокрема, золото, платина тощо) не можуть бути віднесеними до грошових еквівалентів, оскільки заборона на їх утримання і примноження підприємствами – нефінансовими установами визначена законодавчо;

- цінні папери з доходом, що залежить від розміру прибутку не можуть бути віднесеними до категорії еквівалентів грошових коштів, оскільки зазвичай ними є прості акції, основна мета придбання яких – здійснення впливу за діяльність підприємства – емітента цих акцій. В той же час, основна мета інвестування в грошові еквіваленти – забезпечення виконання короткострокових зобов'язань .

Зроблені нами висновки призводять до необхідності коригування та доповнення існуючих класифікаційних ознак еквівалентів грошових коштів.

В якості базової для обліку еквівалентів грошових коштів нами пропонується ознака початкового визнання та подальшої їх оцінки, яка

базується на рекомендаціях міжнародних стандартів фінансової звітності та існуючому закордонному досвіді. Згідно цієї ознаки еквіваленти грошових коштів можна класифікувати наступним чином:

- еквіваленти грошових коштів початково визнані за справедливою вартістю (Cash Equivalents Designated at Fair Value) – після початкового визнання переоцінюються за справедливою вартістю з відображенням її зміни в прибутку (або збитку). Зазвичай в цю категорію включаються еквіваленти грошових коштів, які котуються на активному ринку і, відповідно, їх справедлива вартість може бути встановлена точно з високою долею ймовірності;

- еквіваленти грошових коштів, утримувані до погашення (Cash Equivalents Held-to-Maturity) – мають фіксовані або такі, що точно встановлюються терміни виплати та фіксований строк погашення і щодо них компанія має намір і можливість утримувати до настання терміну їх погашення;

- еквіваленти грошових коштів у вигляді позик і дебіторської заборгованості (Cash Equivalents as Loans and Receivables) – короткострокові кредити надані надійним контрагентам, дебіторська заборгованість, отримана внаслідок переуступки права вимоги та інші специфічні види еквівалентів грошових коштів, по відношенню до яких існує стабільна впевненість щодо можливості повернення інвестованих коштів;

- еквіваленти грошових коштів для можливого продажу (Available-for-Sale Cash Equivalents) – всі еквіваленти грошових коштів, які не включені в попередні три категорії.

Наведена класифікація має винятково важливе значення для відповіді на питання про оцінку еквівалентів грошових коштів при їх оприбуткуванні та на дату балансу. Однак для цілей проведення інвентаризації, важливим є інший поділ еквівалентів грошових коштів на: еквіваленти грошових коштів у формі цінних паперів; еквіваленти грошових коштів у формі, іншій ніж цінні папери. Загалом же ж класифікаційними ознаками, визначальними і пріоритетними для

оцінки, обліку та аудиту еквівалентів грошових коштів є ознаки, які наведено в табл.1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація еквівалентів грошових коштів для потреб обліку та аудиту

Ознака класифікації	Вид еквівалентів грошових коштів (ЕГК)	Примітка
Початкове визнання та подальша оцінка	- ЕГК початково визнані за справедливою вартістю; - ЕГК, утримувані до погашення; - ЕГК у вигляді позик і дебіторської заборгованості; - ЕГК для можливого продажу	Має виняткове значення для здійснення оцінки ЕГК при їх оприбуткуванні та на дату балансу
Форма, в якій засвідчено права, що надаються еквівалентом грошових коштів	- ЕГК у формі цінного паперу; - ЕГК у формі, іншій ніж цінні папери	Використовується для потреб інвентаризації ЕГК
Тип оподаткування доходу	- неоподатковувані ЕГК; - оподатковувані ЕГК	Існує певна специфіка відображення доходу від такого роду інвестицій в обліку інвестора
Місцезнаходження емітента	- внутрішні ЕГК; - іноземні ЕГК	Для іноземних ЕГК в податковому та фінансовому обліку слід враховувати зміну курсу валюти, в якій ЕГК емітовано

Таким чином, для правильного розуміння, ефективного управління, чіткого аудиту і коректного обліку необхідною є чітка, зрозуміла і логічна класифікація грошових коштів та їх еквівалентів суб'єкта господарської діяльності, яка полягає у зведенні всієї їх сукупності в економічно зумовлені однорідні групи.

Отже, на основі проведеного дослідження нами узагальнено існуючі класифікації грошових коштів шляхом виділення таких ознак: обмеженість у напрямках використання; місцем зберігання. Класифікація грошових коштів за наведеними ознаками мають винятково важливе значення при аналізі фінансового стану підприємства, проведення інвентаризації та максимально раціонального відображення грошових коштів на рахунках бухгалтерського обліку.

1.3. Роль грошових коштів у інформаційній обліковій системі підприємства

Розглянуті ознаки класифікації грошових коштів, особливо за місцем розміщення, є основою для налагодження ефективного обліку і аудиту на кожному підприємстві, на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” зокрема.

Оскільки облік є окремою функцією управління, можна стверджувати, що питання правильного та своєчасного обліку грошових коштів на підприємстві є одним із першочергових. Функції, які виконує облік грошових коштів та їх еквівалентів в системі управління підприємством наступні:

- організаційна – правильна організація, своєчасне, повне і законне проведення безготівкових та готівкових розрахункових операцій, а також операцій з еквівалентами грошових коштів;

- кількісного відображення та якісної характеристики: своєчасне і правильне документування операцій з руху грошових коштів та еквівалентів і їх відображення на рахунках та в регістрах бухгалтерського обліку; якісна оцінка стану забезпеченості підприємства грошовими коштами та їх еквівалентами на основі кількісних даних;

- контрольна: попередження негативних результатів господарської діяльності підприємства; оперативний повсякденний контроль за наявністю та збереженістю грошових коштів, еквівалентів грошових коштів у формі цінних паперів в касі підприємства та інших місцях зберігання, створення відповідних умов для такого контролю; здійснення контролю за дотриманням розрахунково-платіжної і касової дисциплін, зокрема контроль за своєчасністю повернення в банк сум, не використаних за призначенням у відповідності з визначеними лімітами; контроль за використанням грошових коштів за їх цільовим призначенням; контроль за своєчасністю розрахунків (як у готівковій так і в безготівковій формі) з постачальниками, покупцями (замовниками), бюджетом, банками та іншими фінансовими установами, органами соціального

страхування, працівниками тощо; контроль за дотриманням форм розрахунків, встановлених в договорах з покупцями (замовниками) і постачальниками;

- інформаційна – інформування керівництва про наявність вільних грошових коштів в касі підприємства та на його рахунках в банку;

- забезпечувальна: безперебійне задоволення всіх потреб підприємства у готівці, які виникли виходячи з характеру його (підприємства) діяльності або за умовами розрахунків з контрагентами; правильне і своєчасне проведення інвентаризації грошових коштів та їх еквівалентів і відображення її результатів на рахунках бухгалтерського обліку;

- зворотного зв'язку – отримання конкретних даних про дійсний стан керованого об'єкту (грошових коштів) та виконання управлінських рішень;

- аналітична – аналіз наявності та руху грошових коштів в розрізі видів, джерел тощо;

- рекомендаційна – віднаходження можливостей найбільш раціонального вкладення вільних грошових коштів як джерела фінансових інвестицій, що приносять прибуток.

Побудова ефективної системи обліку і аудиту за грошовими коштами, як сукупності окремих елементів, які виконують вище перераховані функції, на підприємстві повинна відбуватися на засадах використання новітніх економічних розробок, які застосовуються у міжнародній практиці, не забуваючи при цьому про досвід, накопичений за довгі роки формування системи обліку в Україні.

Узагальнення думок різних авторів – класиків облікової, дозволило нам виділити низку чинників, під впливом яких формувався облік грошових коштів у минулому сторіччі:

- єдиним емісійним, касовим і розрахунковим центром СРСР виступав Держбанк, створений в 1921 р. Він був основним банком кредитування і фінансування народного господарства і населення;

- взаємне кредитування однієї організації іншою було заборонене;

– відсоткові ставки річних за зберігання грошових коштів підприємств та організацій встановлювались централізовано та змінювались досить рідко;

– основні задачі обліку грошових коштів підприємств і організацій в основному зводились до окремого виділення і абсолютизації функції контролю.

З прийняттям у 1999 р. Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкції про його застосування було сформовано нову ієрархічну номенклатуру рахунків і для грошових коштів та їх еквівалентів (додаток А), що відповідно вплинуло на сам облік даних активів.

Дані про наявність та рух грошових коштів, накопичені на рахунках третього класу, через систему облікових реєстрів, узагальнюються у фінансовій та управлінській звітності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, центральне місце в якій відводиться звіту про рух грошових коштів. Розуміння важливості цієї форми як об'єкту обліку та аудиту та її місця в системі звітності підприємства є неможливим без детальної характеристики структури звіту, як результату завершального етапу облікового циклу та його історичного розвитку в Україні та за кордоном.

В основі формування звіту про рух грошових коштів лежить концепція грошового потоку підприємства. Як вважає Н. В. Володіна: „Концепція фінансового потоку, а особливо потоку грошового, під яким розуміють сукупність розподілених в часі надходжень і виплат грошових коштів в ході фінансово-господарської діяльності підприємства, повинна постійно знаходитися в центрі уваги спеціалістів в галузі фінансового та управлінського обліку. Сьогодні особливо важливо розуміти, що приріст власних засобів підприємства забезпечується прибутковістю його роботи шляхом руху грошових коштів. Це підвищує ліквідність і платоспроможність підприємства, його фінансові можливості та еластичність”[17, с.52].

У міжнародній практиці звіт про рух грошових коштів отримав достатньо широке використання. У відповідності з Міжнародними стандартами фінансової звітності він визнається в якості основного фінансового звіту, який

поряд з бухгалтерським балансом, звітом про прибутки і збитки, звітом про зміни в капіталі, інформацією про облікову політику і примітками до фінансової звітності повинен представлятися за кожен звітний період. Всі вищеназвані звіти взаємозв'язані і доповнюють один одного, описуючи різні аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства із загальною метою – дати користувачам звітності найбільш повну інформацію для прийняття економічних рішень.

Звіт про рух грошових коштів пройшов хоча й не досить тривалий за історичними мірками однак доволі бурхливий розвиток, перш ніж набув свого теперішнього вигляду. Його попередником був Звіт з фондів, який з'явився у 1961 р. в США і був рекомендований в якості обов'язкової частини річної корпоративної звітності, підтвердженої висновком аудитора. Остаточно структура та склад статей звіту про рух грошових коштів сформувалися у США в 1987 р. з прийняттям SFAS 95 „Звіт про рух грошових коштів”. У Міжнародних стандартах фінансової звітності, які, в основі своїй побудовані на US GAAP, у грудні 1992 р. з'явився однойменний стандарт IAS 7, яким затверджено форму і принципи заповнення звіту про рух грошових коштів в теперішньому його вигляді. Стандарт вступив в силу з 1 січня 1994 р. В Україні звіт про грошові кошти було виділено в окрему звітну форму у 1999р. з прийняттям П(С)БО 4. Загалом же ж у Міжнародних стандартах фінансової звітності (IAS/IFRS), Загальноприйнятих принципах бухгалтерського обліку США (US GAAP) та Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку України існують три основні напрями відмінностей між формою та складом звіту про рух грошових коштів (додаток Б). Наведені відмінності свідчать про необхідність подальшого розвитку національних стандартів в напрямку конвергенції останніх з міжнародними, шляхом усунення наявних відмінностей.

Бухгалтерські рахунки, які слугують для реєстрації й накопичення, а також фінансова звітність, яка використовується для узагальнення інформації про стан та зміну об'єктів обліку (зокрема, й грошових коштів) є основою

побудови системи бухгалтерського обліку та аудиту на підприємстві. Згідно Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” бухгалтерський облік – це система суцільного, неперервного спостереження і контролю за господарськими процесами підприємства, що передбачає виявлення, вимірювання, реєстрацію, накопичення, узагальнення, зберігання та передачу інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень [34]. Вже в самому визначенні бухгалтерського обліку суттєве місце відводиться контролю правильності, законності та ефективності обліку окремих фактів та явищ господарського життя підприємства.

Розвиток економіки України та ускладнення ринкових взаємин суб'єктів господарювання в країні спричинили підвищення інтересу зацікавлених сторін до питання аудиту як окремої функції управління загалом та бухгалтерського обліку зокрема і надали нового поштовху процесу наукового дослідження категорії аудиту.

Проблемам організації аудиту присвячено достатня кількість праць вітчизняних і зарубіжних вчених економістів. Ними аудит розглядається в різних аспектах:

- як систематична і конструктивна діяльність органів управління (одна з основних функцій управління);
- як завершальна стадія процесу управління;
- як складова частина процесу прийняття і реалізації управлінських рішень на всіх його стадіях [60, с.42-43].

Особливого значення процес аудиту набуває на ділянці обліку грошових коштів. Ефективне організування аудиту грошових коштів повинно базуватися на чітко визначених, зрозумілих та прозорих принципах. О. С. Височан [11, с.27] називає три основні принципи ефективного аудиту грошових коштів на підприємстві: невідкладне внесення готівкових грошових коштів на банківські рахунки; здійснення грошових виплат виключно чеками (за винятком невеликих сум); банківська звірка.

Дотримання вищевказаних принципів є можливим лише при існуванні високоефективної системи внутрішнього аудиту на підприємстві. Виділяють такі основні види робіт з побудови ефективної системи внутрішнього аудиту грошових коштів: відділення функцій авторизації, ведення записів та матеріальної відповідальності; обмеження кількості людей з правом доступу до грошових коштів; встановлення особи, відповідальної за готівкові грошові кошти; використання, якщо це можливо, банківських послуг; зведення виплат готівкою до мінімуму; визначення обов'язків осіб, які мають доступ до готівки; фізичний захист готівкових грошових виплат; проведення раптових ревізій каси; здійснення записів по грошових надходженнях в найкоротші строки; внесення всіх грошових надходжень на банківський рахунок в найкоротші строки; здійснення платежів чеками, а не готівкою; незалежна звірка залишків по рахунку грошових коштів.

Інформаційна система бухгалтерського обліку та аудиту з однієї сторони являється сукупністю засобів, методів та персоналу, а з іншої – комплексом інформаційних процесів (процедур), що функціонують з метою досягнення поставленої цілі, а також етапів (стадій) обробки інформації. На кожному з етапів відбувається процес послідовного переходу інформації від джерела до споживача (користувача). При цьому початковим джерелом даних є господарські операції підприємства, в той час як кінцеві споживачі інформації можуть бути різними (як зовнішніми так і внутрішніми). В якості проміжних джерел інформації використовуються бухгалтерські первинні документи, облікові реєстри, звітність тощо; проміжні споживачі інформації – контролери, аналітики, менеджери середньої та нижчої ланок та ін. Сама інформація при цьому модифікується, відбувається процес її обробки та контролю, який утворює замкнуте коло з циклічними повтореннями одних і тих же етапів (стадій).

Структура інформаційної системи як сукупність процесів, які забезпечують її роботу, а також етапів (стадій) бухгалтерського обліку та аудиту грошових коштів зображена у додатку В.

При цьому слід чітко розмежовувати облік і аудит як різні функції управління, які мають власні завдання, методи і прийоми та аудит як окрему функцію бухгалтерського обліку, яка реалізовується з використанням бухгалтерських методів та прийомів. Ці види аудиту не повинні замінити, а скоріше доповнювати один одного, оскільки, з однієї сторони, контрольні функції можуть виконуватися не в повному обсязі та з певним суб'єктивізмом, з іншої – запровадження тотального суцільного комплексного внутрішнього аудиту на всіх стадіях облікового процесу є економічно недоцільним. Багато помилок та неточностей можуть бути виявлені бухгалтером особисто в результаті самоконтролю.

Охарактеризуємо кожен з блоків, поданої схеми додатку В. Спостереження – це початковий етап емпіричних досліджень, який полягає в цілеспрямованому сприйнятті предметів, фактів, явищ дійсності для здобуття безпосередніх чуттєвих даних про об'єкт пізнання. На цьому етапі встановлюється сукупність подій та фактів, які є об'єктом обліку та отримується якісна інформація про них.

Операції, які відбуваються під час здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства є джерелом даних про ресурси (зокрема й грошові кошти) які придбаваються, перетворюються і споживаються; зобов'язання, які при цьому виникають та власний капітал суб'єкта господарювання. При цьому відбувається процес перетворення ресурсів з однієї форми в іншу, що вимагає якісної оцінки цих подій з позиції бухгалтерського обліку.

Аудит в процесі здійснення господарської операції, пов'язаної з рухом грошових коштів полягає у встановленні доцільності здійснюваних господарських операцій з позицій економічної вигоди та їх законності (відповідність зовнішнім та внутрішнім нормативним актам).

Вимірювання – це вираження об'єкта обліку в певних одиницях вимірювання – натуральних, трудових або грошових. Результатом його реалізації, на відміну від першого етапу, є отримана кількісна інформація. На

цьому етапі відбувається процес вимірювання, який базується на певних правилах – критеріях, які визначають, яким чином окремі ознаки процесу перетворення відобразатимуться в системі обліку. Аудит в процесі вимірювання полягає у перевірці об'єктивності кількісної оцінки фактів господарського життя підприємства. Для ділянки обліку грошових коштів він в основному стосується таких важливих питань як: оцінка операцій з валютою, вартості еквівалентів грошових коштів, розподіл сум грошових потоків по конкретних видах господарської діяльності тощо.

Реєстрація – це закріплення даних про предметну сутність (властивості) об'єкта обліку, одиниць його вимірювання та інших характеристик на певному носії інформації. Господарські операції виміряні системою обліку повинні бути належним чином задокументовані та зареєстровані в бухгалтерській базі даних. Зазвичай бухгалтерськими базами даних є комп'ютери або ж картотеки з бухгалтерською документацією, які містять записані, підсумовані і збережені дані про операції підприємства.

Особливе місце в процесі документального оформлення займає аудит правильності його здійснення. При цьому встановлюється правильність і повнота оформлення документів (формальна перевірка), а також здійснюється перерахунок результатів таксування та загальних підсумків з використанням взаємного контролю [11, с.28]. При здійсненні зовнішнього та внутрішнього аудиту особливу увагу звертається на підчистки, правлення та дописки в документах, що може свідчити про спроби розкрадання засобів підприємства або укриття окремих фактів його функціонування.

Дані про здійснені господарських операцій повинні не лише реєструватися, а й належним чином зберігатися з метою подальшої їх обробки та ефективного пошуку. Перевірка умов зберігання облікових даних про здійснені операції з руху грошових коштів покликана попередити можливість їх випадкової втрати та умисного несанкціонованого їх використання.

Групування – розподіл одержаної інформації за видами об'єктів обліку з метою її поглибленого вивчення та аналізу. На цьому етапі відбувається процес

заповнення реєстрів обліку грошових коштів як законодавчо встановлених або рекомендованих так і розроблених підприємством самостійно.

Аудит заповнення облікових реєстрів перш за все полягає в перевірці правильності перенесення даних з грошових первинних документів та вивірці проміжних та остаточних сум по конкретній формі. Виявлені помилки необхідно негайно виправити.

Узагальнення – оформлення підсумкових документів з висновками про стан та зміни об'єктів обліку. На цьому етапі здійснюється процес формування звітності з руху грошових коштів за деякими наперед встановленими правилами. Правила звітування – критерії, які визначають інформацію (її склад та обсяг), яку сповіщатиме інформаційна система бухгалтерського обліку та терміни її подання [46, с.169]. Частота повідомлень та їх деталізація змінюється залежно від потреб користувачів. Звіти по суті є інформаційним продуктом системи обліку. Вони можуть отримуватися в різноманітних формах, наприклад на папері чи в комп'ютері.

Аудит на етапі узагальнення в основному зводиться до аналітичної перевірки звітності з руху грошових коштів, при якій вивчається відповідність даних синтетичного й аналітичного обліку зведеним формам, а також термінів її затвердження та подання.

Підтримка – формування рекомендацій на підставі раніше узагальнених даних для полегшення прийняття менеджерами управлінських рішень. Користувачі зазвичай приймають рішення лише після детальної оцінки звітної інформації. Для полегшення процесу прийняття рішень бухгалтерська служба може формувати певні рекомендації для менеджерів, які повинні розглядатися ними в якості додаткових факторів впливу на формування остаточного управлінського рішення.

Аудит процесу підтримки прийняття рішень з управління грошовими коштами необхідний для виключення можливого впливу негативних факторів, які знаходяться поза увагою менеджера.

Важливим кроком в системі представлений у додатку В є зв'язок між рішенням та господарською операцією. В кінцевому результаті прийняті адміністрацією підприємства рішення впливають на процес здійснення господарської операції з руху грошових коштів і вимагають залучення бухгалтерії до реєстрації і обробки даних, які при цьому продукуються. Практичне втілення моделі взаємозв'язку етапів і процесів на ділянці обліку та аудиту грошових коштів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”. представлено в додатку Г. Таким чином, облік грошових коштів в системі управління підприємством виконує такі основні функції: організаційну; кількісного відображення та якісної характеристики; контрольну; забезпечувальну; зворотного зв'язку; аналітичну та рекомендаційну.

Дані про наявність та рух грошових коштів накопичуються на рахунках бухгалтерського обліку. Після цього, через систему облікових реєстрів, вони узагальнюються у фінансовій та управлінській звітності підприємства, центральне місце в якій займає звіт про рух грошових коштів, важливість якого визначається необхідністю наявності на підприємстві грошових коштів для ефективного функціонування останнього та грошових еквівалентів як одного з пріоритетних напрямків здійснення фінансових інвестицій.

Підсумовуючи зазначене вище, відзначимо, що ефективно побудована система бухгалтерського обліку і аудиту грошових коштів формується шляхом поєднання етапів (спостереження, вимірювання, реєстрація і зберігання, групування, узагальнення, підтримка), процесів (здійснення господарської операції, вимірювання результатів руху, документального оформлення наявності й руху грошових коштів, заповнення реєстрів з обліку, формування звітності, прийняття рішення в процесі управління грошовими коштами) бухгалтерського обліку, а також аудиту їх здійснення.

Висновки до розділу 1

1. Основною характеристикою, яка виділяє грошові кошти з-поміж інших оборотних активів і є базовою для точного їх визначення як окремої економічної категорії, є їхня ліквідність. Саме тому грошові кошти нами розглядаються як готівка в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані господарюючим суб'єктом протягом будь-якого моменту часу для проведення розрахунків у процесі здійснення господарських операцій. Проміжне місце між грошовими коштами та фінансовими інвестиціями займають еквіваленти грошових коштів.

2. Фундаментальні ознаки класифікації грошових коштів (форма існування та вид валюти) слід доповнити двома допоміжними, що мають важливе значення при вирішенні окремих задач обліку, аналізу та аудиту: обмеженість у напрямках; місце зберігання. Класифікація грошових коштів за наведеними ознаками мають винятково важливе значення при аналізі фінансового стану підприємства, проведення інвентаризації та максимально раціонального відображення грошових коштів на рахунках бухгалтерського обліку.

3. Побудова ефективної системи обліку і аудиту грошових коштів, як сукупності окремих елементів, які виконують роль організаційної, контрольної, інформаційної, забезпечувальної, аналітичної, рекомендаційної функцій, а також функцій кількісного відображення та якісної характеристики і зворотного зв'язку, на підприємстві повинна відбуватися на засадах використання новітніх економічних розробок, які застосовуються у міжнародній практиці, та базуючись на вітчизняному досвіді, накопиченому за роки формування системи обліку в Україні. Ефективно побудована система бухгалтерського обліку і аудиту грошових коштів, на наш погляд, повинна формуватися шляхом поєднання етапів та процесів бухгалтерського обліку, а також аудиту за їх здійсненням.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ Й МЕТОДИКА ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ

2.1. Організація бухгалтерського обліку грошових коштів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Господарюючі суб'єкти використовують грошові кошти незалежно від характеру своєї діяльності. Вони мають потребу в цьому виді ресурсів з однакових, по-суті, причин: для ведення своїх операцій, погашення боргових зобов'язань, забезпечення доходу для своїх інвесторів тощо.

Будь-які дослідження в бухгалтерському обліку, включаючи дослідження з обліку грошових коштів і грошових потоків, повинні проводитись у взаємозв'язку з економічним, юридичним напрямом та із зовнішнім середовищем в системі бухгалтерського обліку.

Разом з тим, усі ці питання є невід'ємною частиною системи управління грошовими коштами підприємства, в тому числі і на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, яка включає:

- організацію обліку, що забезпечує періодичне складання звітів про надходження грошей, їх використання та залишок в касі та на рахунку;
- контроль наявності необхідних сум грошових коштів різного призначення (для поточних операційних потреб, для погашення зобов'язань поточного періоду та для здійснення непередбачених витрат);
- запобігання нагромадження зайвих сум тимчасово вільних грошових коштів і розміщення їх з метою одержання доходу до виникнення необхідності;
- складання бюджету грошових коштів – прогнозу грошових потоків, який розробляється на основі планування майбутніх готівкових надходжень і виплат на різні проміжки часу.

Якщо перші три складові зазначеної системи в цілому відпрацьовані і застосовуються на вітчизняних підприємствах, то прогнозування вхідних і вихідних грошових потоків та їх контроль ще не знайшли широкого

застосування. На нашу думку, планування є значним резервом підвищення ефективності управління грошовими коштами вітчизняних підприємств та ефективності їх господарювання..

Система бухгалтерського обліку повинна бути такою, щоб не тільки надавати керівництву підприємства необхідну інформацію про наявність грошових коштів, про розмір і склад майна, його збільшення або зменшення, прибутки і збитки тощо, але й бути здатною відповідати на всі питання як економічного, так і правового характеру.

Головною складовою всіх фінансових операцій підприємства є грошові кошти, які також беруть участь у забезпеченні всіх видів господарської діяльності підприємства. Згідно П(С)БО 4 під грошовими коштами розуміють готівку, кошти на рахунках банку та депозити до запитання [68]. У ринкових умовах не можна розпочати господарську діяльність без наявності грошових коштів та без їх постійного надходження. Грошові кошти забезпечують проведення поточних операцій. В діяльності підприємства між вхідними і вихідними грошовими потоками завжди є тимчасовий розрив, тому підприємство повинно мати вільні грошові кошти на рахунках в банку. Окрім того, діяльність підприємства не має чітко визначеного характеру, тому вони також необхідні для виконання непередбачених платежів.

Грошові кошти є найбільш ліквідними активами. Вони присутні на початковому та кінцевому етапах облікового циклу, який включає придбання товарів, виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, а також їх продаж і отримання виручки. З огляду на зазначене, основними завданнями обліку грошових коштів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, є:

- здійснення контролю за дотриманням касової і розрахункової дисципліни, в тому числі за зберіганням, своєчасним надходженням і витрачанням отриманих в установах банку грошових коштів відповідно до їх цільового призначення;

- своєчасне і правильне оформлення документів і відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій по руху грошових коштів;

– проведення інвентаризації грошових коштів та відображення результатів інвентаризації на рахунках бухгалтерського обліку [75, с.137].

Грошові кошти підприємств можуть зберігатись у банках або у вигляді готівки в касі підприємства. Готівка необхідна будь-якому підприємству для видачі заробітної плати і здійснення деяких видів платежів. Тому ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” має касу, в якій зберігається готівка, і відповідні документи по веденню касових операцій. Матеріальна відповідальність за зберігання коштів і ведення касових операцій покладена на касира – О. Я. Гаворчак, з якою укладено договір про повну матеріальну відповідальність у формі зобов’язання касира. Договір про повну матеріальну відповідальність зберігається у головного бухгалтера Р. Ю. Дмитрук.

Касові операції на комбінаті хлібопродуктів здійснюються згідно з порядком про ведення касових операцій підприємствами, установами й організаціями, який запровадив Національний банк України, встановивши єдиний для всіх підприємств, установ і організацій прийом здійснення й обліку касових операцій та єдину для них документацію. Регламентування ведення касових операцій забезпечує здійснення контролю за дотриманням касової дисципліни, сприяє поліпшенню обліку.

Гроші до каси комбінату хлібопродуктів надходять переважно з поточного банківського рахунка насамперед для розрахунку за сировину та матеріали, для виплати заробітної плати, покриття витрат на відрядження й інші господарські, адміністративні й операційні потреби.

Банк установлює ліміт залишку готівки в касі в розмірі, необхідному для виплати невідкладних витрат. Вона зберігається в касі комбінату хлібопродуктів. Готівку витрачають тільки за тим призначенням, задля якого вона видана банком. Понад ліміт у касі можуть зберігатися лише гроші, призначені для оплати праці. Невиплачені протягом трьох днів з дня одержання грошей у банку суми заробітної плати касир О. Я. Гаворчак повертає на поточний рахунок у ПАТ КБ “Хрещатик”.

Касові операції здійснюються на основі оформлених документів. Надходження і видачу грошей з каси комбінату хлібопродуктів оформляють прибутковим і видатковим касовими ордерами, які виписує бухгалтерія. У прибуткових ордерах зазначають, від кого, за що або навіщо одержані гроші, а у видаткових – кому, за що або навіщо вони видаються. В ордерах касир О. Я. Гаворчак проставляє також кореспондуючі рахунки, в яких має бути відображена операція й зазначені підтверджуючі документи, що стали підставою для складання ордерів. Прибуткові ордери мають бути підписані головним бухгалтером Р. Ю. Дмитрук, а видаткові керівником П. О. Стефаняком і головним бухгалтером підприємства. Касові ордери до виконання касиру комбінату хлібопродуктів передає безпосередньо сам бухгалтер, а не через особу, котра одержує або вносить гроші. Касир, який одержав з бухгалтерії касові ордери, має перевірити правильність їх оформлення, наявність і дійсність підписів, додатки, перелічені в ордері. Після цього він приймає або видає гроші. Особі, що внесла гроші до каси, видається квитанція.

Готівка та рух грошей у касі відображуються касиром О. Я. Гаворчак у касовій книзі. Записи в ній вона виконує за кожним прибутковим і видатковим ордером. Усі касові ордери після їх виконання касир підписує, а додані до них додатки, щоб уникнути повторного їх використання, погашає штампом або підписом від руки “Одержано” чи “Сплачено” й проставляє дату.

Записи у касовій книзі О. Я. Гаворчак здійснює у двох примірниках (другі примірники слугують звітом для касира). Наприкінці робочого дня вона підраховує підсумки оборотів за надходженням і видачею грошей та виводить залишки. Перші відривні аркуші, що є звітом касира разом з прибутковими і видатковими ордерами і прикладеними до них підтверджуючими документами, касир передає бухгалтерії під розписку в касовій книзі. Бухгалтер має перевірити правильність оформлення касових ордерів та їх обґрунтування: виконані записи в касовій книзі, виведений залишок у ній на кінець дня і проти кожної суми проставити шифр кореспондуючих рахунків.

Основні вимоги до правильного оформлення й обліку касових операцій наступні:

- негайне записування кожної здійсненої касової операції у касову книгу, щоденне підбиття підсумків у цій книзі; передача касиром під розписку до бухгалтерії касових документів;

- виписування бухгалтерією на кожну касову операцію прибуткових і видаткових ордерів, дотримання послідовності в нумерації і реєстрації цих коштів у реєстрі до передачі їх для виконання касиру;

- погашення касиром спеціальним штампом касових документів, або запобігти зловживанню цими документами, зокрема, повторному їх використанню;

- установленню наказом осіб, що мають право підписувати касові документи, наявність у касира зразків підписів цих осіб і недопустимість виконання касових операцій на непідписаних документах [13, с.193].

Для обліку касових операцій і залишку бухгалтерія комбінату хлібопродуктів використовує рахунок 30 “Каса”, записи здійснюють на основі перевірених відривних аркушів касової книги і доданих до них документів на загальні суми за день (або за кілька днів). На рахунку 30 “Каса” у дебеті записують операції надходження грошей до каси, а у кредиті – їх вибуття. Сальдо може бути тільки дебетове, що відображає залишок грошей у касі.

За дебетом рахунок 30 “Каса” кореспондує з рахунками 31 “Рахунки в банках”, “Доходи”, “Розрахунки з підзвітними особами”, “Розрахунки з різними дебіторами” тощо. Записи в кредиті рахунка “Каса” здійснюють в кореспонденції з дебетом рахунків 661 “Розрахунки з оплати праці”, 372 “Розрахунки з підзвітними особами”, 31 “Рахунки в банках”, 91 “Загальновиробничі витрати”, 92 “Адміністративні витрати”, 93 “Витрати на збут”, 37 “Розрахунки з різними дебіторами”, 65 “Розрахунки за страхуванням” тощо [75, с.131].

Керівник комбінату хлібопродуктів П. О. Стефаняк і головний бухгалтер Р. Ю. Дмитрук систематично контролюють дотримання касової дисципліни й зберігання грошей в касі. Керівник підприємства повинен не рідше одного разу

на місяць призначати комісію для раптової ревізії каси, під час якої готівку перераховують. Після перевірки усіх прибуткових і видаткових документів визначають залишок, який звіряють з готівкою. Якщо під час ревізії виявлено нестачу, то її стягують із касира. Підприємство зобов'язане негайно подати позов щодо стягнення нестачі. Якщо в касі ревізією виявлені надлишки, то відображення нестачі оформляють таким записом: Дебет 30 “Каса”, Кредит 71 “Інший операційний дохід”

Загальну схему документування готівкових операцій на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” зображено на рис. 2.1.

Рисунок 2.1. Загальна схема документування готівкових операцій на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Отже, облік касових операцій за кредитом рахунка 30 “Каса” ведуть у журналі №1, а за дебетом – у відомості №1.1. Записи у журналі №1 та відомості №1.1. здійснюють на підставі первинних та зведених облікових документів (звітів касира, долучених до них прибуткових та видаткових касових ордерів) у розрізі кореспондуючих рахунків у хронологічному порядку. У кінці місяця дані журналу №1 і відомості №1.1 підраховують, сальдо на початок і кінець місяця звіряють із залишком касової книги [13, с.194].

Дослідження фінансової звітності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” станом на 1 січня 2013 року показало наявність грошових коштів у іноземній валюті на суму 1224 тис. грн. Зазначимо, що відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарських операцій в іноземній валюті здійснюються у гривнях, в сумах, що визначаються шляхом перерахунку іноземної валюти за офіційним курсом Національного банку України на дату виписки розрахунково-грошового документа.

Бухгалтерський облік наявності і руху іноземної валюти бухгалтерія комбінату хлібопродуктів веде на рахунку 312 “Поточні рахунки в іноземній валюті”, аналітичний облік операцій на якому організовується по кожному з відкритих у банках рахунків для збереження коштів в іноземній валюті, а також на окремих субрахунках рахунка 30 “Каса”, 372 “Розрахунки з підзвітними особами”. Записи в рахунках 312 “Поточні рахунки в іноземній валюті”, 30 “Каса” і 372 “Розрахунки з підзвітними особами” проводяться на підставі виписок банків та розрахунково - платіжних документів, за якими одержані або оплачені суми в іноземній валюті.

На кожному із рахунків в аналітичному обліку має бути забезпечено облік кожної валюти за номіналом, курсом дня, враховано різницю між попереднім і поточним курсом (курсова різниця) та визначення в українській валюті. Залишки грошових коштів комбінату хлібопродуктів на валютному рахунку відображаються в національній валюті України в сумах, визначених за офіційним курсом Національного банку України на дату здійснення операції в іноземній валюті, а при складанні звітності – на останнє число звітного періоду. Одночасно операції в іноземній валюті відображають у валюті розрахунків і платежів.

Різниця між оцінкою в національній валюті активів і пасивів, вартість яких виражена в іноземній валюті, обчислений, виходячи з курсу НБУ на дату проведення розрахунків або на дату складання бухгалтерської звітності за звітний період, та оцінкою в українській валюті цих активів і пасивів, виходячи з курсу НБУ на дату відображення їх у бухгалтерському обліку у звітному періоді

або на дату складання бухгалтерської звітності за попередній період для цілей бухгалтерського обліку, вважається курсовою різницею. Курсові різниці у бухгалтерському обліку і звітності бухгалтерія комбінату хлібопродуктів відображає у тому звітному періоді, до якого належить дата розрахунку або за який складають бухгалтерську звітність.

Іноземна валюта в касі комбінату хлібопродуктів відображається у бухгалтерському обліку як у номінальних величинах валюти, так і у грошовій одиниці, яка діє на території України – гривнях. До каси іноземна валюта може надходити з поточного рахунку в іноземній валюті від підзвітних осіб як залишок невикористаного авансу. З каси валюта може вноситися до банку на поточний рахунок в іноземній валюті, видаватися у підзвіт для покриття витрат на відрядження за кордон або, у випадках, дозволених законодавством, стороннім організаціям в оплату їх продукції (послуг). Оцінювання операції з надходження (вибуття) валюти здійснюється за офіційним валютним (обмінним) курсом Національного банку України, що діє на дату оприбуткування (видатку) валюти.

Документальне оформлення обліку цих операцій аналогічне обліку української валюти в касі. Для кожного найменування іноземної валюти відкривають окрему касову книгу. Аналітичний облік руху іноземної валюти в касі підприємства здійснюється за кожним найменуванням валюти. Синтетичний облік ведеться по рахунку 30 “Каса” в розрізі субрахунків, відкритих за найменуваннями іноземної валюти. Відхилення, які пов’язані зі зміною курсу іноземної валюти, відображають на рахунку в кореспонденції з рахунком 945 “Втрати від операційної курсової різниці”. Оформити курсові відхилення можна бухгалтерськими довідками.

Об’єкт обліку грошових коштів на рахунку в банку – вільні грошові кошти підприємства у національній та іноземній валюті, які знаходяться в установах банків. Для зберігання коштів та проведення безготівкових розрахунків для суб’єктів підприємницької діяльності у банках відкриваються поточні та інші рахунки в національній та іноземній валюті. Поточний рахунок в національній

валюті відкриває кожний самостійний господарський суб'єкт, що має самостійний баланс. Для оформлення відкриття поточного рахунку до банку подають такі документи: копію статуту, установчого договору; свідоцтво про реєстрацію; картки зі зразками підписів і відбитків печатки та інші. Операції на поточних рахунках регламентуються законодавством і правилами банку. Операції на рахунках виконують за розрахунково-грошовими документами, затвердженими банком [16, с.13]. ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” має відкритий рахунок у національній та іноземній валюті у ПАТ КБ “Хрещатик”.

Готівку для зарахування на поточний рахунок приймає представник власника рахунку, спираючись на документ “Оголошення на внесок грошей готівкою”. У ньому зазначається джерело надходження грошей, що вносяться, заробітна плата, яка не видана тощо. Готівка видається грошовим чеком. Для оформлення одержання грошей банк згідно із заявкою власника рахунку видає чекову книжку. На поточних рахунках виконують безготівкові розрахунки щодо основної діяльності. Найчастіше застосовують розрахункові документи, платіжні доручення, розрахункові чеки, платіжні вимоги-доручення, акредитиви та інші.

Джерелами надходження на поточний рахунок до банку є кошти покупців за реалізовану їм продукцію, послуги, що надані іншим підприємствам і організаціям, кредити банку та ін. Основними напрямками видачі грошей з поточного рахунку в банку є платежі постачальникам за сировину, матеріали, енергію, кредити, що погашаються в банку, внески до бюджету, погашення заборгованості, гроші готівкою для видачі заробітної плати тощо.

Рахунок 31 “Рахунки в банках” призначено для обліку наявності та руху грошових коштів, що знаходяться на рахунках в банку, які можуть бути використані для поточних операцій. Порядок здійснення та оформлення операції на ньому регулюється Правилами Національного Банку України. Оскільки ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” в банку відкрито поточний рахунок в національній та іноземній валюті, тому в обліковій

практиці воно використовує субрахунок 311 “Поточні рахунки в національній валюті” та 312 “Поточні рахунки в іноземній валюті” .

При журнально-ордерній формі обліку операції на кредиті рахунка 311 відображаються у журналі-ордері № 2 – записи в ньому проводяться на підставі виписок банку з розрахункового рахунка і доданих до них первинних документів, після чого дані заносяться в Головну книгу, а на дебеті – у відомості №2. Оскільки бухгалтерія комбінату хлібопродуктів використовує комп’ютерну техніку та відповідні програми, тому всі первинні документи разом з виписками банку заносяться до певних журналів, і на основі обробки їх даних отримують дані аналітичного та синтетичного обліку і в результаті – оборотну відомість із залишками та оборотами на рахунку 31, підсумки якої потім у згрупованому вигляді автоматично переносяться за синтетичними рахунками до Головної книги.

Аналітичний облік на рахунку 31 бухгалтерія комбінату хлібопродуктів здійснює за виписками банку, які є основою для запису операцій. Періодично ПАТ КБ “Хрещатик” видає бухгалтерії підприємства виписки з відповідного рахунка з копіями розрахункових операцій. Виписка обов’язково подається на перше число кожного місяця. Вона перевіряється головним бухгалтером Р. Ю. Дмитрук з точки зору відповідності її доданим документам; при цьому встановлюються чи всі записи належать до підприємства власника рахунка. Зазначимо, що записи банку і підприємства мають бути ідентичними, однак необхідно враховувати, що рахунок 31 є активним, а для банку ці рахунки є пасивними рахунками. Тому на дебеті у виписці банку показана сума, списана з рахунка підприємства, а на кредиті – зарахована на нього сума, відповідно сальдо у виписці – на кредиті рахунка.

Отже, діяльність підприємства прямо залежить від правильної організації обліку грошових коштів, адже основу діяльності підприємства складають операції, які пов’язані з рухом грошових коштів. Ефективність організації обліку грошових коштів забезпечить раціональний розподіл та використання грошових коштів, а тим самим успішну фінансову діяльність підприємства.

2.2. Методика розкриття інформації про наявність і рух грошових коштів у звіті про рух грошових коштів

Звітність підприємств є завершальним кроком системи бухгалтерського обліку, яка узагальнює і систематизує інформацію про діяльність підприємства та яка необхідна усім зацікавленим особам для прийняття ефективних економічних рішень. Добре налагоджена звітність підприємств є, безсумнівно, умовою будь-якого правильно організованого бізнесу.

Фінансова звітність підприємств – це система узагальнених показників, які характеризують підсумки фінансово-господарської діяльності за минулий період (квартал, рік). У свою чергу В. Д. Будяк подає таке визначення бухгалтерської звітності: "... це єдина система даних про майновий і фінансовий стан організації і про результати її фінансово-господарської діяльності, підготовлена за встановленими формами на основі облікової інформації" [5, с.28].

Для будь-якого фінансового аналітика є важливим зрозуміти структуру грошових потоків підприємства за певний звітний період, визначити причини дефіциту чи надлишку грошових коштів, з'ясувати найбільш суттєві статті їх надходження і витрачання. Формою фінансової звітності, яка призначена для такого виду аналізу, є звіт про рух грошових коштів. Тому і якість аналітичних дій, і працезатрати аналітика для досягнення кінцевої мети аналізу залежать від методики формування інформації в звіті про рух грошових коштів.

У балансі підприємства показують наявність грошових коштів на початок та кінець періоду, з чого можна визначити лише величину їх збільшення або зменшення. У звіті про фінансові результати відображено лише суму нарахованих доходів та витрат, їх структуру, а також отриманий протягом звітного періоду прибуток, а інформації про джерела надходження та напрями витрачання коштів немає [54, с. 100].

Третім складовим елементом фінансової звітності підприємства є Звіт про рух грошових коштів, який відображає надходження та витрачання коштів у

звітному періоді за операційним, інвестиційним і фінансовим напрямками діяльності підприємства. Звіт про рух грошових коштів є, без сумніву, однією з найбільш важливих форм фінансової звітності, який тісно пов'язаний із рештою звітних форм. Даний взаємозв'язок схематично проілюстровано у додатку Д.

Звіт про рух грошових коштів – це звіт, який відображає надходження і вибуття грошових коштів у звітному періоді. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів” визначає зміст, структуру і формат Звіту про рух грошових коштів та загальні вимоги до розкриття його статей, який складають усі підприємства, крім банків, бюджетних установ, суб'єктів малого підприємництва. Звіт складають за формою № 3.

Звіт про рух грошових коштів введено у склад фінансової звітності з метою найбільш повного опису діяльності підприємства.

Звіт входить до складу річної фінансової звітності підприємств та складається за звітний період наростаючим підсумком з початку року в тис. грн. Для порівняння інформації у звіті наводять дані за аналогічний попередній період. Він входить до загальнодержавної зовнішньої типової звітності підприємств.

Метою складання Звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни у грошових коштах та їх еквівалентах за звітний період [22, с. 35]. Тобто звіт відображає джерела надходження грошових коштів і напрями їх використання, оцінює як здатність суб'єкта генерувати грошові кошти, так і його потреби в них. Разом з Балансом та Звітом про фінансові результати цей звіт дає можливість оцінити фінансовий стан підприємства, зокрема його ліквідність та платоспроможність, раціональність використання коштів, скласти прогноз на майбутній період. Звіт містить дані про рух грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної, фінансової діяльності та надзвичайних подій.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю. У результаті основної діяльності грошові кошти одержують від реалізації продукції, товарів,

робіт, послуг, від надання активів в оренду, а витрачають – на розрахунки з постачальниками, бюджетом, працівниками тощо. Інвестиційна діяльність – це діяльність підприємства, пов'язана з придбанням тих необоротних активів та фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів [5, с.29]. У результаті інвестиційної діяльності грошові кошти надходять від продажу фінансових інвестицій та необоротних активів, від дивідендів, відсотків, погашення наданих позик іншим підприємствам. Витрачають їх на придбання фінансових інвестицій, основних засобів і нематеріальних активів, надання позик іншим підприємствам тощо. Фінансова діяльність – діяльність підприємства, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу [22, с.37]. Надходження грошових коштів у результаті фінансової діяльності відбувається за рахунок випуску акцій власної емісії, отримання позик, а витрачання – на погашення позик, виплату дивідендів, викуп акцій власної емісії.

Окремо зазначають надходження і видаток коштів стосовно різних видів діяльності. Негрошові операції (отримання активів від фінансової оренди, бартерні операції, придбання активів через емісію акцій тощо) не включають до Звіту про рух грошових коштів. Внутрішні зміни у складі грошових коштів до звіту не вносять [22, с. 37].

Розмежування грошових потоків за видами діяльності пов'язаний з відмінностями у вимогах, що їх пред'являють користувачі до звітної до звітної інформації. При аналізі поточної інформації важливо оцінити достатність грошових коштів для підтримки фінансово-господарської діяльності та виявити тенденції збільшення оборотів, викликані нарощуванням виробничих потужностей. Грошові кошти, спрямовані на інвестиції, показують, наскільки майбутні виробничі потужності зможуть підтримати рівень поточної діяльності, що склався. Грошові потоки від фінансової діяльності представляють інтерес з точки зору власників і кредиторів підприємства.

Звіт про рух грошових коштів – це головний фінансовий документ, у якому:

– розкривається вплив операційної та інвестиційної діяльності, діяльності з фінансування підприємства на надходження і вибуття грошових коштів;

– подано суми чистих надходжень (збільшення) і чистих витрат (зменшення) коштів за обліковий період у розрізі кожного виду діяльності;

– узагальнюються операції, пов’язані з коштами підприємства.

Форма звітності, представлена в Україні, певною мірою розроблена відповідно до рекомендацій МСФЗ 7, тому вимоги його складання відрізняються згідно з міжнародними та національними стандартами та нами проаналізовано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Мета і суб’єкти складання Звіту про рух грошових коштів

Мета та суб’єкти	МСФЗ 7	П(С)БО 4
Мета складання Звіту	Інформація про рух грошових коштів підприємства є корисною, так як вона надає користувачам фінансових звітів основу для оцінки спроможності підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти, а також потреби підприємства щодо їх використання. Для економічних рішень, які приймають користувачі, необхідна оцінка здатності підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти, а також часу для такого генерування і впевненості в ньому	Надання користувачам фінансової звітності повної, неупередженої інформації про зміни, які відбувалися в грошових коштах підприємства та їх еквівалентах
Суб’єкти подання Звіту	Підприємства, крім бюджетних установ, представництв іноземних суб’єктів господарської діяльності і суб’єктів малого підприємництва	Підприємства, крім бюджетних установ, представництв іноземних суб’єктів господарської діяльності і суб’єктів малого підприємництва

У світовій практиці Звіт про рух грошових коштів складають за двома методами: прямий полягає у зіставленні надходження та видатків грошових коштів за певними видами активів у межах інвестиційної та фінансової діяльності; непрямий – передбачає послідовне коригування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оприбуткування на нараховану амортизацію, зміну забезпечень наступних виплат і платежів, збиток (прибуток) від реалізованих

курсних різниць, збиток (прибуток) від фінансової та інвестиційної діяльності, витрати на сплату відсотків та зміну в чистих оборотних активах тощо.

Порівняння прямого і непрямого методу складання Звіту про рух грошових коштів по відношенню до видів діяльності наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Порівняння прямого і непрямого методу складання Звіту про рух грошових коштів по відношенню до видів діяльності

Грошові потоки за видами діяльності	Прямий метод	Непрямий метод	
Грошові потоки від операційної діяльності	Грошові потоки, що отримані від покупців	Коригування прибутку підприємства	
	Виплати постачальникам і персоналу	Амортизація	
	Сплачені відсотки	Грошові потоки від використання поточних активів й операційних поточних зобов'язань:	
	Виплачені податки	- дебіторської заборгованості;	
	Чистий грошовий потік від операційної діяльності		- товарно-матеріальних запасів;
			- витрат майбутніх періодів;
			- податкових платежів;
		- кредиторської заборгованості;	
		- за іншими зобов'язаннями.	
		Чистий грошовий потік від операційної діяльності	
Грошові потоки від інвестиційної діяльності	Збільшення вартості основних засобів	-	
	Виплати по довгостроковим інвестиціям		
	Чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності		
Грошові потоки від фінансової діяльності	Збільшення короткострокових кредитів	-	

Зазначимо, що до змін П(С)БО 4 перший розділ ф. № 3 заповнювали непрямым методом (за винятком статей “Сплачені відсотки” (ряд. 130) та “Сплачені податки на прибуток” (ряд. 140). Його механізм полягав у поетапному коригуванні прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування на ряд показників. Отже, перший розділ відображав не напрями руху грошових коштів та їх еквівалентів, а причини зміни їх залишку та

перетворення на різні форми активів. До червня 2013 р. розділ I, так само, як і розділи II та III, заповнюються прямим методом.

Структурно звіт складається із трьох розділів:

- I. Рух коштів у результаті операційної діяльності (рядки 010 – 170).
- II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності (рядки 180 – 300).
- III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності (рядки 310 – 390).

У кожному з трьох розділів в окремих рядках (р. 160, 290, 380) вказують чистий рух коштів від надзвичайних подій за видами діяльності, а в р. 170, 300 і 390 – чистий рух грошових коштів за кожним видом діяльності.

Як видно із назви розділу I “Рух коштів у результаті операційної діяльності”, у ньому відображають надходження та витрачання коштів у межах операційної діяльності. Важливо пам’ятати, що одна й та сама операція для різних підприємств може зараховуватися до різних видів діяльності. Так, придбання цінних паперів для сільськогосподарського підприємства – інвестиційна діяльність, а для торговця цінними паперами – операційна. Тож у першому випадку грошові потоки за цією операцією опиняться в другому розділі Звіту, а торговець покаже їх у першому розділі.

Умовно можна поділити перший розділ на три частини – надходження грошових коштів від операційної діяльності (ряд. 010-080), витрачання грошових коштів у межах операційної діяльності (ряд. 090-145) та рух грошових коштів від надзвичайних подій (ряд. 160). Отже, можна розглянути постатейне заповнення кожної з них. Першу частину розділу I відкриває стаття “Надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)” (ряд. 010). У ній відображають суму грошових коштів, отриманих від основної діяльності – від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), з урахуванням непрямих податків (ПДВ, акцизного податку). Водночас у ній не враховують сум авансів, одержаних від покупців (замовників) в оплату продукції (товарів, робіт, послуг), оскільки для них відведено ряд. 020.

Зазначимо, що до цього рядка не вносять суми, які отримує комісіонер від реалізації товарів (робіт, послуг) за договором комісії. Адже такі товари

(роботи, послуги) та грошові кошти, одержані як плата за них від покупця, – власність комітента (ст. 1018 ЦКУ). Отже, такий продаж не є основною діяльністю комісiонера. Те саме стосується й сум, що надійшли комісiонеру від комітента за договором комісії на купівлю. Однак рух транзитних сум впливає на залишок грошових коштів комісiонера. Тому такі суми доцільно записати в ряд. 080 “Інші надходження” та в ряд. 145 “Інші витрачання”, а сума винагороди посередника відобразатиметься в ряд. 010, оскільки це плата за надані ним послуги.

“Надходження від погашення векселів одержаних” (ряд. 015). Відповідно до п. 13 П(С)БО 4 у цьому рядку має відобразатись сума коштів, що надійшли від: погашення векселів одержаних (причому лише тих, які отримані в межах операційної діяльності); продажу векселів на тих підприємствах, для яких операції з фінансовими інвестиціями – основна діяльність, зокрема які торгують цінними паперами.

“Надходження від покупців і замовників авансів” (ряд. 020): ця стаття відображає суми, одержані від покупців і замовників як попередню оплату за продукцію (товари, роботи, послуги).

“Надходження від повернення авансів” (ряд. 030): у цій статті наводять повернені підприємству постачальниками і підрядниками суми попередньої оплати. Однак, це стосується тієї попередньої оплати, яку підприємство перерахувало в межах операційної діяльності. Для інших повернених авансів призначено ряд. 230 другого розділу або ряд. 360 третього розділу Звіту про рух грошових коштів [68, п. 36].

“Надходження від установ банків відсотків за поточними рахунками” (ряд. 035): у цій статті записується сума відсотків, одержаних підприємством, які були нараховані за залишками коштів на його поточних рахунках згідно з умовами договору банківського рахунка.

“Надходження від бюджету податку на додану вартість” (ряд. 040): тут відображають суми грошових коштів, отриманих підприємством як бюджетне відшкодування податкового кредиту з ПДВ. “Надходження від повернення

інших податків і зборів (обов'язкових платежів)” (ряд. 045): тут відображають суми одержаних із бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів), окрім ПДВ. “Надходження від отриманих субсидій, дотацій” (ряд. 050): ця стаття призначена для надходження грошових коштів у вигляді субсидій та дотацій із бюджетів та позабюджетних фондів. “Надходження від цільового фінансування” (ряд. 060): у цій статті показують суми одержаних підприємством інших асигнувань із бюджету, а також цільового фінансування від інших осіб на видатки в межах операційної діяльності. Тож суми цільового фінансування капітальних інвестицій сюди не можуть потрапити. “Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)” (ряд. 070): відображаються суми грошових коштів, одержані підприємством як штрафи, пені, неустойки та інші санкції за порушення законодавства та умов договорів. “Інші надходження” (ряд. 080): у цей рядок входить сума грошових коштів, отриманих з інших джерел у межах операційної діяльності, які не потрапили до рядків 010 – 070ф. № 3. До цих сум належать: надходження від реалізації оборотних активів (зокрема іноземної валюти), від операційної оренди активів.

Рядок 080 завершує статті, в яких відображали суми грошових надходжень від операційної діяльності. Надалі цей розділ звіту продовжуватиме друга частина – витрачання грошових коштів у межах операційної діяльності (ряд. 090 – 145) [58, с. 20].

У рядку 090 “Витрачання на оплату товарів (робіт, послуг)” відображається фактичне витрачання грошових коштів від основної операційної діяльності з врахуванням непрямих податків. “Витрачання на оплату авансів” (ряд. 095): у ньому відображають суми попередньої оплати та авансових платежів постачальникам та підрядникам за товарно-матеріальні цінності (роботи, послуги), що будуть поставлені (виконані, надані) в майбутньому. “Витрачання на оплату повернення авансів” (ряд.100): у цьому рядку вказують суму повернених грошових коштів попередньої оплати (авансів), яку підприємство повернуло покупцям та замовникам. “Витрачання на оплату працівникам” (ряд. 105): сюди записують суми грошових коштів,

витрачені на виплату працівникам основної та додаткової зарплати, премій та інших заохочень, відпускних та лікарняних. “Витрачання на оплату витрат на відрядження” (ряд.110): відображається сума грошових коштів, реально виплачених відрядженим працівникам. “Витрачання на оплату зобов’язань з податку на додану вартість” (ряд. 115): наводять суму виплаченого до бюджету ПДВ. “Витрачання на оплату зобов’язань з податку на прибуток” (ряд. 120): відображається сума податку на прибуток, фактично сплаченого до бюджету за податковими деклараціями у звітному році. “Витрачання на оплату відрахувань на соціальні заходи” (ряд. 125): цей рядок призначений для сплаченого єдиного соціального внеску [80, с. 65].

“Витрачання на оплату зобов’язань з інших податків і зборів (обов’язкових платежів)” (ряд. 130): у цей рядок записують суми інших податків і зборів (обов’язкових платежів), сплачених до бюджету, окрім відображених у рядках 115 – 125 Звіту. “Витрачання на оплату цільових внесків” (ряд.140): сюди вносять суми сплачених цільових та благодійних внесків. “Інші витрачання” (ряд. 145): відображена сума грошових коштів, використаних на інші напрями операційної діяльності, що не увійшла до попередніх статей звіту, зокрема собівартість реалізованої іноземної валюти.

Наступною, третьою частиною цього розділу є рух грошових коштів від надзвичайних подій (ряд. 160). “Чистий рух грошових коштів до надзвичайних подій” (ряд. 150): відображається чистий рух коштів від операційної діяльності, розраховується як сума показників, що фіксуються у рядках 010 – 080, за вирахуванням суми показників, які відображаються в рядках 090 – 145. “Рух коштів від надзвичайних подій” (ряд. 160): цей рядок призначено для відображення руху грошових коштів, пов’язаного з надзвичайними подіями в процесі операційної діяльності.

“Чистий рух коштів від операційної діяльності” (ряд. 170). Це підсумковий рядок першого розділу Звіту про рух грошових коштів, тут відображається результат руху грошових коштів від операційної діяльності з урахуванням руху коштів від надзвичайних подій.

Дані про рух грошових коштів під час фінансової та інвестиційної діяльності також визначаються вибіркою даних про їх витрачання і надходження безпосередньо за оборотами на рахунках у регістрах бухгалтерського обліку грошових коштів. У рядках 180,190 і 200 наводиться надходження грошових коштів від продажу інвестиційної нерухомості, фінансових інвестицій, необоротних активів, утримуваних для продажу, та інших довгострокових необоротних активів. Показник рядка 280 визначається як різниця між сумою рядків 180 – 230 і сумою рядків 240 – 270, а показник рядка 300 – як алгебраїчна сума показників рядків 280 і 290. Показник рядка 370 визначається як різниця між сумою рядків 310 – 330 і сумою рядків 340 – 360, а показник рядка 390 – як алгебраїчна сума показників рядків 370 і 380. Показник рядка 400 знаходять як алгебраїчну суму показників про чистий рух грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності (рядки 170, 300 і 390).

У статті “Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів” (рядок 420) відображається сума збільшення або зменшення (наводиться у дужках) залишку грошових коштів у результаті перерахунку іноземної валюти при зміні валютних курсів протягом звітного періоду. У рядку 430 “Залишок коштів на кінець року” наводять різницю між сумою грошових надходжень і витрат, відображених у рядках 400–420.

Отже, Звіт про рух грошових коштів розкриває вплив різних операцій на грошові потоки. Грошові кошти як найліквідніші активи повинні забезпечувати постійну платоспроможність підприємств, тому грошові потоки мають бути під постійним контролем бухгалтерів. МСБО 7 “Звіт про рух грошових коштів” передбачає два методи розкриття інформації про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності – прямий і непрямий. В Україні нововведення торкнулися розділу I “Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності”, який складають за прямим методом, що полегшило роботу з формою № 3, оскільки тепер усі її розділи заповнюються однаково.

2.3. Напрями удосконалення обліку грошових коштів підприємства

Будь-які дослідження в бухгалтерському обліку, включаючи дослідження з обліку грошових коштів і грошових потоків, повинні проводитись у взаємозв'язку з економічним, юридичним напрямом та із зовнішнім середовищем в системі бухгалтерського обліку.

Разом з тим, усі ці питання є невід'ємною частиною системи управління грошовими коштами підприємства, яка включає:

- організацію ретельного обліку, що забезпечує періодичне складання звітів про надходження грошей, їх використання та залишок;
- контроль наявності необхідних сум грошових коштів різного призначення (для поточних операційних потреб, для погашення зобов'язань поточного періоду та для здійснення непередбачених витрат);
- запобігання накопиченню зайвих сум тимчасово вільних грошових коштів і розміщення їх з метою одержання доходу до виникнення потреби в них;
- складання бюджету грошових коштів – прогнозу грошових потоків, який розробляється на основі планування майбутніх готівкових надходжень і виплат на різні проміжки часу [79, с.117].

Якщо перші три складові зазначеної системи в цілому відпрацьовані і застосовуються на вітчизняних підприємствах, у тому числі і на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, то прогнозування вхідних і вихідних грошових потоків та їх контроль ще не знайшли широкого застосування. Це є значним резервом підвищення ефективності управління грошовими коштами національних підприємств та ефективності їх господарювання в цілому.

Система бухгалтерського обліку повинна бути такою, щоб не тільки надавати адміністрації підприємства необхідну інформацію про наявність грошових коштів, про розмір і склад майна, його збільшення або зменшення, прибутки і збитки тощо, але й бути здатною відповідати на всі питання як

економічного, так і правового характеру. Яскравим прикладом цього є гроші, що відображаються в бухгалтерському обліку.

Система рахунків, як важливий і вирішальний елемент методу, може бути засвоєна в результаті вивчення класифікації рахунків. На нашу думку, це питання досліджено на достатньому рівні, тому обмежимося конструюванням Плану рахунків у частині грошових активів. Отже, при конструюванні рахунків і пропозицій щодо покращення Плану рахунків слід виходити:

- при класифікації – від потреб і діючої методології обліку;
- при наданні назв – від об'єктів, що будуть обліковуватись на рахунку, тобто рахунки мають отримувати назви, які повинні підкреслити об'єкти і характер сум, що в них реєструються.

Значні за формою зміни в обліку повинні обумовлюватися самим предметом діяльності, особливими властивостями продукції і особливими умовами її виготовлення (придбання) і збуту. Вважаємо, що План рахунків 1999р. в частині активів, що відноситься до грошових, вимагає деякого уточнення. Грошові активи можуть містити у своєму складі також і розрахунки.

Походження рахунка 30 “Каса” зустрічаємо ще з давніх часів, коли в основу класифікації рахунків був покладений позитивний принцип суспільного походження предмета. Лише в XVI ст. спостерігається інший підхід до рахунків Каси і Розрахункового рахунку, що могли трактуватись або як рахунки Грошових коштів, або як рахунки Розрахунків.

Аналіз поглядів дозволяє висловити думку, що в історичному аспекті при простій, подвійній або інших бухгалтеріях, до рахунку “Каса” в основному існувало три підходи: каса – рахунок коштів (в різні періоди і готівкових, і безготівкових); каса – особовий рахунок, за яким стоїть відповідна особа; каса – початок і кінець руху всіх засобів підприємства. З 1925 року по 1999 рік в Планах рахунків не відбулось змін в назвах рахунків з обліку готівки, і, в основному, банківських операцій. Зміни стосувались лише шифрів рахунків і розділів, в яких знаходились рахунки. Форма – однакова: назва рахунку “Каса” не змінювалась ніколи. Однак, сутність рахунків змінилась, а тому вважаємо,

що вживання терміну “каса” до назви рахунку не відповідає його сутності [49, с.60].

У чинному законодавстві каса визначається не як готівка підприємства, а як місце, де зберігаються й інші цінності, касові документи і де ведеться касова книга. Тому логічно, що за назвою рахунку 30 “Каса” можна дійти висновку, що даний рахунок призначений для обліку не лише готівкових коштів, але й названих вище цінностей, а також документів.

У планах рахунків зарубіжних країн, в основному рахунки грошових коштів поділяються на рахунки “Грошові кошти в банку” та “Грошові кошти в касі”. В деяких країнах (США, Великобританія, Естонія тощо), такого рахунку “Каса” не існує. Назва “Каса” застосовується в підручниках, де викладаються основи бухгалтерського обліку. Поділу на рахунки готівки в касі і рахунків в банку немає і в навчальних виданнях США. Цікаво, що у 1930 р. М.О. Блатов писав про можливість об’єднання рахунків Каси і Поточного рахунку за винятком взаємних операцій [7, с. 252]. Рахунок, на якому ведеться облік грошових коштів частіше називають “Cash” (можна перекласти як “Грошові кошти”). В англо-американській літературі на рахунок “Cash” враховуються всі грошові кошти, і тому ряд наших перекладачів “Cash” перекладають не як “каса”, а як рахунок “Грошові кошти”. У цьому випадку можна краще зрозуміти, які об’єкти відображаються на даному рахунку, однак викривлюється зміст самого поняття – рахунок “Каса”. В національній системі обліку рахунок “Каса” в юридичному трактуванні – це грошові кошти, що знаходяться під матеріальною відповідальністю касира підприємства, а рахунок “Рахунки в банках” – зобов’язання банку за кошти, передані йому. В основі такого підходу лежить юридичний принцип: у кого і де знаходяться грошові кошти, в основі американського – економічний принцип: які це грошові ресурси. Перекласти цей рахунок інакше, значить викривити теоретичну концепцію, що лежить в основі обліку .

Синтетичний облік грошових коштів в касі ведеться на рахунку 30 “Каса”, субрахунках 301 “Каса в національній валюті”, 302 “Каса в іноземній валюті”.

На нашу думку, назва рахунку не має нічого спільного із готівковими коштами, цінностями, які знаходяться у касі. Оскільки, “каса – це приміщення або місце здійснення готівкових розрахунків, а також приймання, видачі, зберігання готівкових коштів, інших цінностей, касових документів” (пп. 1.2. п.1 Положення № 637) [69]. У такому випадку на рахунку 30 повинно обліковуватись приміщення, де знаходяться гроші, а воно належить до необоротних активів, а точніше до основних засобів згідно з П(С)БО 7 “Основні засоби”. Вважаємо, що рахунок 30 слід назвати “Грошові кошти в касі та їх еквіваленти” і додатково ввести наступні субрахунки: 301 “Грошові кошти в касі в національній валюті”, 302 “Грошові кошти в касі в іноземній валюті”, 303 “Еквіваленти грошових коштів в національній валюті”, 304 “Еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті”. Застосування субрахунків дасть змогу виділити окремо у Звіті про рух грошових коштів гроші та їх еквіваленти, адже в обороті підприємства приймають участь гроші. З розвитком більш прогресивних форм розрахунків, зокрема, пластикових карток, і більшого витіснення готівки з обороту, таке поєднання в майбутньому буде можливим. На сьогодні ж рахунок готівки в касі має право на існування, але з назвою, яка більш повно буде характеризувати призначення рахунку і відображати ті об’єкти, які на ньому обліковуються. Таким чином, в План рахунків 1999 р. пропонуємо внести такі зміни (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Пропоновані зміни у План рахунків 1999 року

Діючий План рахунків	Пропозиції щодо змін у Плані рахунків
30 „Каса”	30 „Грошові кошти в касі та їх еквіваленти”
301 „Каса в національній валюті”	301 „Грошові кошти в касі в національній валюті”
302 „Каса в іноземній валюті”	302 „Грошові кошти в касі в іноземній валюті”
	303 „Еквіваленти грошових коштів в національній валюті”
	304 „Еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті”

Серед проблем організації обліку грошових коштів можна виділити наступні: визнання та класифікація грошових коштів; правильне їх відображення у фінансовій звітності; організація контролю за збереженням та

використанням грошей; оптимізація надходжень і виплат готівки та створення інформаційної бази даних для аналізу отриманих і втрачених вигод від цих заходів; використання інформації для управління.

Відповідно до П(С)БО 2 “Баланс” у статті “Грошові кошти та їх еквіваленти” відображаються кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів [67]. Кошти, які не можна використати для операцій протягом одного року, починаючи з дати Балансу або протягом операційного циклу внаслідок обмежень, слід виключати зі складу оборотних активів і відображати як необоротні активи. Така вимога міститься як у міжнародних, так і в національних стандартах бухгалтерського обліку. На практиці ж не завжди цьому питанню приділяється належна увага, що призводить до порушення принципів поділу активів на оборотні і необоротні і, як наслідок – викривлення показників фінансової звітності, коефіцієнтів, що розраховуються на її основі і негативно впливає на обґрунтування і прийняття управлінських рішень.

Форма Балансу за П(С)БО 2 передбачає відображення грошових коштів та їх еквівалентів окремо в національній та іноземній валюті (рядки 230 та 240). На наш погляд, така деталізація переобтяжує Баланс і не вносить додаткової змістовної інформації про фінансовий стан підприємства. Вважаємо за доцільне дані про наявність грошових коштів та їх еквівалентів наводити у Балансі одним рядком, а інформацію про склад, переведення та хеджування іноземної валюти відображати у Примітках, як того вимагають МСФЗ.

Грошові кошти – це актив, який більше всього можливий для зловживання, тому завданням адміністрації є запровадження системи ефективного внутрішнього контролю, яка б забезпечила їх збереження, ретельний облік і звітність. Система внутрішнього контролю включає в себе план організації, а також заходи, спрямовані на збереження грошових коштів, досягнення точної обробки даних та складання бухгалтерської звітності. Важливими елементами внутрішнього контролю є: процедури контролю, середовище контролю і система обліку.

Уникненню як навмисних, так і ненавмисних викривлень в обліку запобігає такий розподіл обов'язків, який забезпечує виконання трьох правил:

– розподіл матеріальної відповідальності і бухгалтерського обліку. Якщо одна й та ж сама особа є матеріально відповідальною за грошові кошти і здійснює їх бухгалтерський облік, то існує великий ризик того, що вона використає ці грошові кошти для власної вигоди і відкоригує бухгалтерські записи, щоб уникнути відповідальності.

– розподіл санкціонування операцій і матеріальної відповідальності за пов'язані з цими операціями активи. Порухення цього правила підвищує ймовірність зловживань.

– розподіл відповідальностей за здійснення господарських операцій і за ведення їх обліку. Щоб забезпечити одержання неупередженої інформації, ведення обліку доручають окремому структурному підрозділу, яке очолює головний бухгалтер.

Отже, збереження готівки від порушень і зловживань та контроль за її збереженням може бути забезпечений за таких умов: облік готівки має здійснюватися в момент її надходження; всю готівку, що надійшла необхідно здавати в той самий день, принаймні не пізніше, ніж на наступний день; працівник, який одержує готівку, не повинен займатися її обліком у бухгалтерії; працівник, відповідальний за одержання готівки, не повинен займатися її розподілом.

Управління грошовими коштами починається з моменту виписки покупцям платіжних документів (виникнення дебіторської заборгованості) і закінчується оплатою кредиторської заборгованості. Зусилля персоналу, спрямовані на те, щоб примусити дебіторів сплатити свої борги у визначений строк відносяться до управління дебіторською заборгованістю, а рішення про те, коли сплачувати свої борги – до управління кредиторською заборгованістю.

Бюджет грошових коштів показує, скільки готівки підприємство передбачає отримати, коли і на який термін. Він слугує основою для планування грошових коштів і контролю за ними. В доповнення до цього

бюджету підприємству потрібно щоденно (і частіше) отримувати інформацію про фактичні залишки грошових коштів на кожному з банківських рахунків, про використання коштів за напрямками, а також про основні очікувані надходження і виплати. Звичайно, основою отримання такої інформації має бути комп'ютерна обробка даних.

Важливим елементом бюджету грошових коштів є календар інкасації дебіторської заборгованості. Уповільнення інкасації дебіторської заборгованості негативно впливає на фінансовий стан і платоспроможність підприємства. Необхідність застосування методів її прискорення є очевидною.

Запровадження заходів щодо прискорення інкасації дебіторської заборгованості суттєво підвищить ефективність управління грошовими коштами. Питання управління дебіторською заборгованістю зазвичай відносять до компетенції фінансового менеджера. Разом з тим, на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” не має такої посади, а враховуючи значну питому вагу дебіторської заборгованості у складі оборотних активів (близько 30 %), розуміння стратегії стосовно дебіторської заборгованості і можливостей впливу на неї тісно пов'язані з обов'язками головного бухгалтера підприємства. Тому суто бухгалтерськими проблемами є визнання, класифікація, оцінка і способи погашення дебіторської заборгованості.

Одним із способів прискорення інкасації дебіторської заборгованості є застосування знижок за оплату у встановлений термін. Знижки, що надаються з метою стимулювання скорішого платежу, називають грошовими знижками на відміну від торговельних знижок, які стимулюють збільшення обсягів реалізації. У зарубіжній практиці для обліку знижок використовуються два методи: валовий та нетто-метод. Валовий метод є найбільш вживаним. Суть його в тому, що дебіторська заборгованість і дохід від реалізації відображаються на загальну (валову), без урахування знижки, суму [11, с.27]. Знижки будуть відображатися тільки у випадку надходження оплати протягом терміну дії знижки. Нами уточнено порядок відображення на рахунках

бухгалтерського обліку господарських операцій із застосуванням валового і нетто методів та проілюстровано у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку наданих знижок із застосуванням валового та нетто методів (умовно)

Валовий метод	Нетто метод
Обсяг реалізації - 10000 грн, умови оплати 2/10, n/30	
Д ^т 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" – 10000 К ^т 70 "Доходи від реалізації" – 10000	Д ^т 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" – 9800 К ^т 70 "Доходи від реалізації" – 9800
Оплата в сумі 4000 грн надійшла протягом терміну дії знижки	
Д ^т 31 "Рахунки в банках" 3920 Д ^т 704 "Вирахування з доходу" 80 К ^т 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" 4000	Д ^т 31 "Розрахунки з покупцями та замовниками" 3920 К ^т 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" 3920
Оплата в сумі 6000 грн надійшла після завершення терміну дії знижки	
Д ^т 31 "Рахунки в банках" 6000 К ^т 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" 6000	Д ^т 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" 120 К ^т "Фінансові доходи від втрачених знижок з продажної вартості" 120 Д ^т 31 "Рахунки в банках" 6000 К ^т 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" 6000

Застосування нетто методу є більш виправданим, оскільки грошова знижка майже завжди використовується покупцями. Тому на рахунках бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість і дохід від реалізації первісно фіксуються за вирахуванням знижки, тобто "чисті", а у випадку невикористання покупцем наданої можливості, з'являється запис: Дебет "Розрахунки з покупцями та замовниками", Кредит "Фінансові доходи від втрачених знижок з продажної вартості". Втрачені знижки з продажної вартості по суті є елементом фінансових доходів. Для їх обліку рекомендується ввести до діючого Плану рахунків субрахунок 734 з відповідною назвою "Фінансові доходи від втрачених знижок з продажної вартості".

При використанні нетто методу дебіторська заборгованість і дохід від реалізації оцінюються і відображаються у фінансовій звітності за чистою вартістю реалізації, тобто в сумі, яка реально може бути отримана. Цей метод більшою мірою відповідає принципу обачності, оскільки запобігає завищенню оцінки активів і доходів підприємства. Дії, пов'язані з управлінням грошовими коштами закінчується оплатою кредиторської заборгованості. Політика щодо оплати боргів також впливає на наявність грошових коштів підприємства.

При запровадженні в системі розрахунків грошових знижок підприємству-покупцю можуть бути запропоновані умови оплати рахунків, розглянуті вище. Оплата рахунків в межах терміну дії знижки може бути значною економією. У випадку, коли кошти підприємства надто обмежені, необхідно дослідити ефективність використання грошових коштів, запозичивши їх у банку, для того, щоб скористатися перевагами грошових знижок.

У цьому випадку також проблемою залишається визнання і оцінка вартості придбання товарно-матеріальних цінностей і кредиторської заборгованості. У процесі дослідження у додатку Ж запропоновано таблицю відображення на рахунках бухгалтерського обліку знижок при закупівлі із застосуванням валового та нетто методів. Використання валового методу потребує застосування рахунку “Знижки при закупівлі”, для чого може бути введено пасивний субрахунок 286. Але, надаючи перевагу нетто методу, пропонуємо ввести субрахунок 953 “Втрачені знижки”. Нетто метод дає можливість більш точного відображення вартості придбаних активів і відповідних зобов'язань, а також дає змогу оцінити неефективність менеджменту у випадку втрати знижки.

Отже, впровадження запропонованих заходів дасть змогу суттєво оптимізувати надходження і виплати готівки та створити інформаційну базу даних для аналізу отриманих і втрачених вигод від цих заходів. Все це сприятиме підвищенню ефективності управління грошовими коштами підприємства.

Висновки до розділу 2

1. Фінансово-господарська суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від правильної організації обліку грошових коштів, оскільки основу діяльності підприємства складають операції, які пов'язані з рухом грошових коштів. Досліджено, що в обліковій практиці комбінату хлібопродуктів для обліку грошових коштів використовуються рахунки 30 “Каса”, 31 “Рахунки в банках”, 33 “Інші кошти”. Побудова належної системи бухгалтерського обліку грошових коштів передбачає правильність здійснення й відображення всіх етапів їх руху, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та систематизації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності.

2. Звіт про рух грошових коштів розкриває вплив різних операцій на грошові потоки. Грошові кошти як найліквідніші активи повинні забезпечувати постійну платоспроможність підприємств, тому грошові потоки мають бути під постійним контролем бухгалтерів. МСБО 7 “Звіт про рух грошових коштів” передбачає два методи розкриття інформації про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності – прямий і непрямий. В Україні нововведення торкнулися розділу I “Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності”, який складають за прямим методом, що полегшило роботу з формою № 3, оскільки тепер усі її розділи заповнюються однаково.

3. Серед проблем організації обліку грошових коштів виділено наступні: визнання та класифікація грошових коштів; правильне їх відображення у фінансовій звітності; організація контролю за збереженням та використанням грошей; оптимізація надходжень і виплат готівки. Впровадження запропонованих у роботі заходів дасть змогу суттєво оптимізувати надходження і виплати готівки та створити інформаційну базу даних для аналізу отриманих і втрачених вигод від цих заходів. Все це сприятиме підвищенню ефективності управління грошовими коштами підприємства.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Аналіз грошових коштів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Грошові кошти вважають найбільш ліквідними активами. Вони є початковим і кінцевим пунктом облікового циклу (кругообігу господарських засобів), який включає придбання та виробництво товарів і послуг, а також їх продаж та отримання виручки. Якщо виключити наявні зобов'язання по платежах, за якими необхідна готівка, то грошові кошти є тим пунктом облікового циклу, де керівництво підприємства має найбільшу свободу вибору по відношенню до розміщення та використання ресурсів.

В економічному аналізі тривалий час при вивченні ресурсів підприємства акцент робився на трьох основних їх групах: трудових ресурсах, основних фондах і матеріальних ресурсах. Такому виду ресурсів, як грошові кошти, приділялось недостатньо уваги. У той же час грошові кошти виступають як специфічний, мобільний, унікальний ресурс, який за необхідністю в будь-який момент часу може бути перетворений в інший вид ресурсу, якого не вистачає.

Аналіз наукової літератури показав, що вітчизняні автори виділяють лише види грошових потоків (за видами діяльності); розглядають питання аналізу ліквідності на основі грошових потоків; у більшості випадків, зосереджують увагу лише на Звіті про рух грошових коштів; проводять розрахунки показників фінансової стійкості; мало уваги приділяють питанням взаємозв'язку руху грошових коштів та фінансових результатів, дефіциту та надлишку грошових коштів, їх збалансованості; практично не зосереджують увагу на етапах проведення аналізу руху грошових коштів.

Розвиток економічних відносин зумовлює ряд труднощів у веденні господарської діяльності, що вимагають певних заходів щодо їх термінового вирішення, чітке розуміння яких з'являється в ході процесу проведення аналізу

його діяльності. Тому питання удосконалення методики проведення аналізу грошових потоків залишається досить актуальним.

Чітке розуміння руху грошових коштів та його аналіз вимагають розмежування показників, які характеризують основну діяльність і рентабельність від фінансової діяльності підприємства. Також не менш важливим є створення динамічних моделей аналізу та проектування потоків грошових коштів. Для подібних моделей теперішній час – це лише точка відліку, вони базуються на надійному досвіді минулого, в них використовуються найкращі оцінки майбутніх планів та умов для прогнозування потоків грошових коштів [17, с.50].

Проведене дослідження дало змогу виділити основні етапи аналізу руху грошових коштів, які наведено на рис. 3.1.

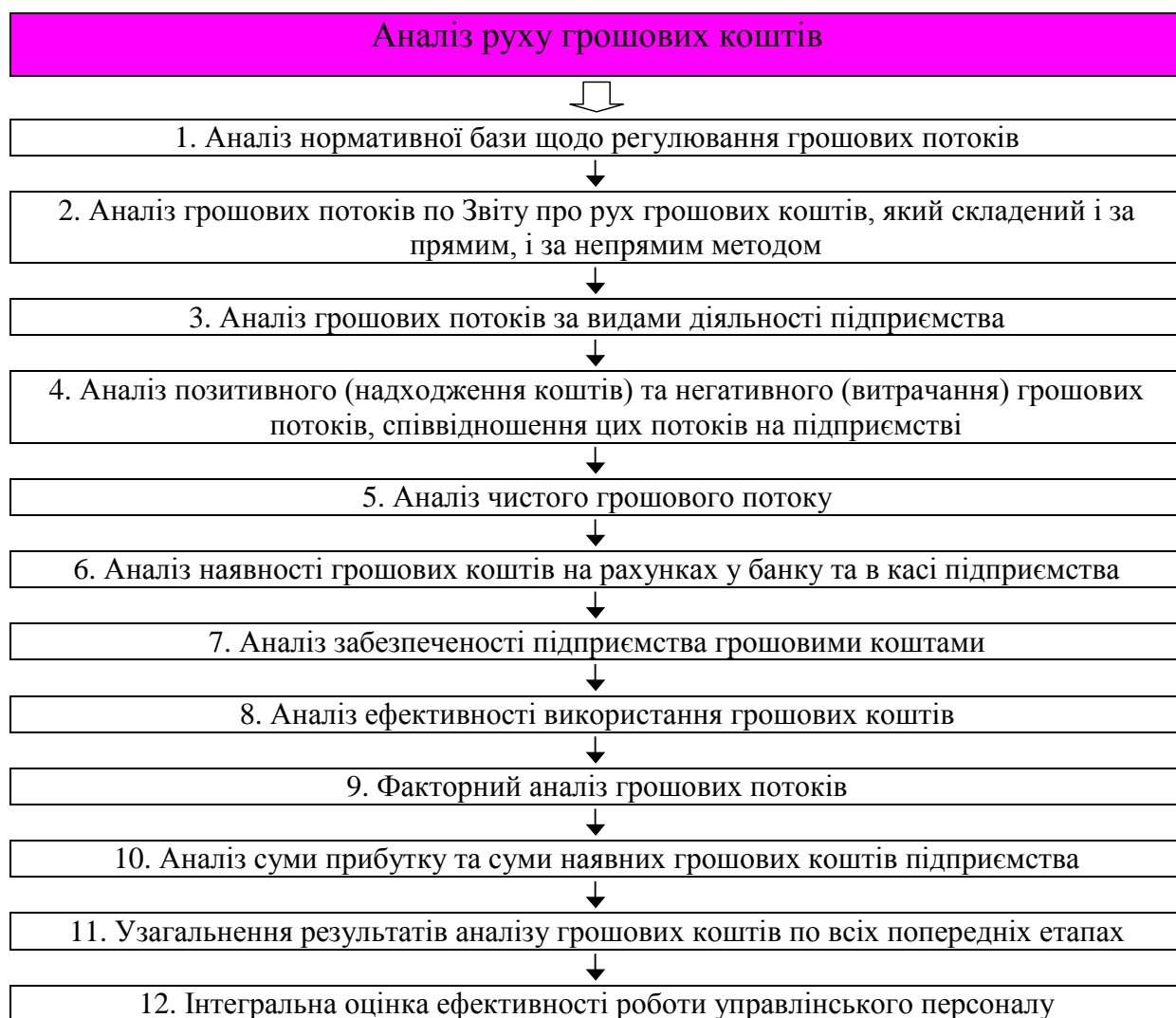

Рис. 3.1. Етапи аналізу руху грошових коштів підприємства

Етапи аналізу руху грошових коштів надають інформацію, необхідну для складання прогнозів, оскільки жодну повну модель майбутніх результатів діяльності підприємства не складають без супутніх прогнозів суми грошових коштів, необхідних для реалізації прогнозів по цій моделі, а також оцінки джерел, з яких передбачається отримати ці грошові кошти. Однак, виділимо один недолік: реальний прогноз грошових коштів можна скласти на відносно короткий проміжок часу, оскільки факторів, які впливають на надходження і виплату грошових коштів, багато, вони комплексні та не можуть бути оцінені за межами короткого відрізка часу. Тому ми рекомендуємо проводити факторний аналіз для визначення факторів, що найбільш впливають на грошові потоки підприємства.

Цей аналіз характеризується розрахунком змін залишків грошових коштів, позитивних і негативних грошових потоків, обсягу чистого грошового потоку. До факторів, які впливають на рух грошових коштів належать: позареалізаційні доходи та витрати, величина виручки від продажу продукції (робіт, послуг), собівартість продукції (робіт, послуг), отримані кредити і позики, сума відсотків по кредитах, приріст або зменшення дебіторської заборгованості, величина податків і платежів до бюджету та позабюджетних фондів тощо.

Мистецтво управління грошовими активами полягає в тому, щоб утримувати на рахунках у банках (і за необхідності – в касі) мінімально необхідну суму грошових коштів, які потрібні для поточної оперативної діяльності. Сума грошових коштів, яка потрібна підприємству, яким добре управляють – це “страховий резерв”, який призначений для покриття короткочасної незбалансованості грошових потоків, вона має задовольняти всі першочергові платежі [17, с.50].

Збільшення або зменшення залишків грошових коштів на рахунках у банку обумовлюється рівнем незбалансованості надходження та витрачання коштів. Перевищення позитивного грошового потоку над негативним збільшує залишок вільних грошових коштів, і навпаки, перевищення витрачання грошей над їх надходженням призводить до нестачі грошових коштів і збільшенню

необхідності в кредиті.

Розрахунок грошового потоку може бути успішно використаний для оцінки фінансової рівноваги підприємства. Але основна корисність даного типу розрахунків полягає у здатності чітко показувати різноманітність існуючих витрат, використання коштів і відрахування сум, з однієї сторони, та прибутків, джерел формування коштів і заліків сум – з іншої.

Отже, основною метою аналізу грошових потоків є виявлення рівня достатності коштів, необхідних для нормального функціонування підприємства; визначення інтенсивності та ефективності їх використання; визначення джерел їх надходжень та напрямку витрачання для контролю за поточною ліквідністю та платоспроможністю підприємства; виявлення причин дефіциту (надлишку) грошових коштів; прогнозування надходжень та витрачання коштів для забезпечення поточної та перспективної діяльності.

Аналіз грошових потоків можна представити у вигляді моделі (рис. 3.2).

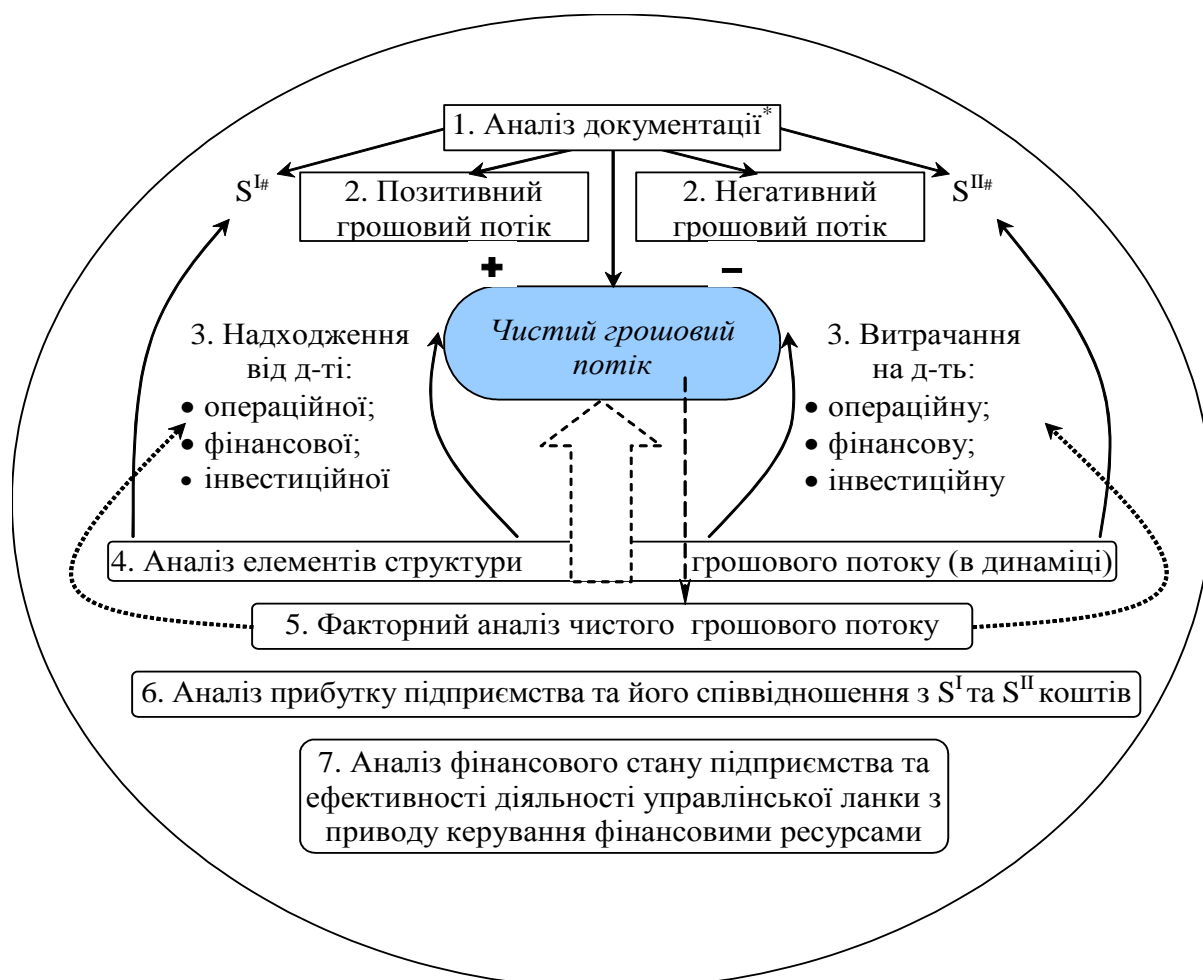

Рис.3.2. Модель аналізу грошових потоків на підприємствах

Наведена на рис. 3.2 модель розглядає грошові потоки як систему та встановлює взаємозв'язки між її складовими та етапами аналізу, що відображає чітку картину фінансового стану та потенційних можливостей підприємства. Наведена схема послідовного аналізу руху грошових коштів зображує чітке послідовне виконання аналітичних процедур, результати яких відповідають поставленим завданням аналізу грошових потоків.

Аналіз ліквідності балансу ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” полягає в порівнянні наявності коштів, наведених в активі та згрупованих за ступенем зниження їх ліквідності, із зобов'язаннями, які об'єднані за термінами їх погашення (в порядку зростання термінів сплати), що дає можливість проаналізувати ліквідність балансу підприємства за 2010-2012 рр. (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Аналіз ліквідності балансу ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 рр., тис. грн.

<i>Актив</i>	2010 р.	2011 р.	2012 р.	<i>Пасив</i>	2010 р.	2011 р.	2012 р.
A1	1495	460	1498	П1	4	846	1612
A2	270	1179	2113	П2	65	444	2129
A3	1997	2658	1063	П3	1	1	–
A4	3566	4428	11078	П4	7258	7434	7583
Баланс	7328	8725	15752	Баланс	7328	8725	11324

Баланс вважаються абсолютно ліквідним, якщо виконуються умови: $A1 \geq П1$, $A2 \geq П2$, $A3 \geq П3$, $A4 \leq П4$. Протягом 2010 р. у комбінаті хлібопродуктів були такі загальні показники ліквідності балансу $1495 \geq 4$, $270 \geq 5$, $1997 \geq 1$, $3566 \leq 7258$. Якщо на підприємстві виконуються перші три умови, тобто поточні активи перевищують зовнішні зобов'язання підприємства, то обов'язково виконується й остання умова, оскільки це свідчить про наявність у підприємства власних оборотних коштів, що забезпечує його фінансову стійкість. Баланс за 2010 р. вважаємо абсолютно ліквідним.

У 2011 р. на підприємстві простежувались такі показники ліквідності балансу: $460 < 846$, $1179 > 444$, $2658 > 1$, $4428 < 7434$. За першою групою ліквідності комбінат хлібопродуктів не мало достатньої кількості активів для погашення термінових зобов'язань, однак друга, третя та четверта групи відповідають рівності.

У 2012 р. умови ліквідності наступні: $A1 \geq П1$, $A2 \geq П2$, $A3 \geq П3$, $A4 \geq П4$. Як бачимо, перші три умови справдились, однак четверта група не відповідає нормі. Це означає, що у підприємства не достатньо активів, що важко реалізуються на покриття постійних пасивів.

Наступним етапом аналізу грошових коштів є аналіз показників ліквідності, які застосовуються для оцінки можливостей підприємства виконати свої короткострокові зобов'язання.

При аналізі ліквідності підприємство використовує такі показники:

Загальний коефіцієнт ліквідності (коефіцієнт покриття, коефіцієнт поточної ліквідності) дає загальну оцінку платоспроможності підприємства і розраховується за формулою:

$$Кз.л. = [A1 + A2 + A3] : [П1 + П2]$$

Коефіцієнт швидкої ліквідності – цей коефіцієнт за смисловим значенням аналогічний коефіцієнту покриття, тільки він обчислюється для вузького кола поточних активів, коли з розрахунку виключено найменш ліквідну їх частину – виробничі запаси. Він обчислюється за такою формулою:

$$Ки.л. = [A1 + A2] : [П1 + П2]$$

Коефіцієнт абсолютної ліквідності визначається за формулою:

$$Ка.л. = [A1] : [П1 + П2]$$

Даний коефіцієнт показує, яку частину короткострокових позикових зобов'язань можна за необхідності погасити негайно.

На основі даних фінансової звітності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” розрахуємо зазначені вище показники ліквідності.

$$2010 \text{ р. } К з. л. = 3762 / 69 = 54,52$$

$$2011 \text{ р. } К з. л. = 4297 / 1290 = 3,33$$

$$2012 \text{ р. К з. л.} = 4674 / 3741 = 1,25$$

$$2010 \text{ р. К ш.л.} = 1765 / 69 = 25,56$$

$$2011 \text{ р. К ш. л.} = 1639 / 1290 = 1,27$$

$$2012 \text{ р. К ш. л.} = 3611 / 3741 = 0,96$$

$$2010 \text{ р. К а. л.} = 1495 / 69 = 21,66$$

$$2011 \text{ р. К а. л.} = 460 / 1290 = 0,36$$

$$2012 \text{ р. К а. л.} = 1498 / 3741 = 0,40$$

Одержані результати показників ліквідності оформимо у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Аналіз показників ліквідності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки

Показники	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення	
				2012-2010	2012-2011
1. Коефіцієнт загальної ліквідності	54,52	3,33	1,25	- 53,27	- 2,08
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	25,56	1,27	0,96	- 24,6	- 0,31
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	21,66	0,36	0,40	-21,26	+0,4

З даних таблиці 3.2 можна бачимо, що коефіцієнт загальної ліквідності на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” у 2010 р. становив 54,52 пункти, у 2011 р. – 3,33 пункти, у 2012 р. його значення сягало 1,25 пункти. Нормативне значення даного показника становить 0,8-2. На досліджуваному підприємству даний показник знаходиться вище встановленої норми, що свідчить про те, що поточні активи покривають поточні зобов'язання, тобто підприємство платоспроможне. Коефіцієнт швидкої ліквідності на комбінаті хлібопродуктів у 2010 р. становив 25,56 пункти, у 2011 р. дорівнював 1,27 пункти, у 2012 р. – 0,96. Нижнє значення показника дорівнює 2. За результатами проведеного аналізу можна побачити, що у 2011 р. та 2012 р. значення коефіцієнта є нижчим за норму. Сутність розрахунку даного показника полягає в тому, що

підприємство погашає свої короткострокові зобов'язання здебільшого за рахунок оборотних активів; отже, якщо оборотні активи перевищують за величиною короткострокові пасиви підприємство може розглядатися як успішно функціонуюче.

Нормативне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності 0,05-0,2. Коефіцієнт показує, яка частка поточних зобов'язань може бути за необхідності погашена негайно за рахунок наявних грошових коштів. На досліджуваному підприємстві коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2010 р. становив 21,66 пункти, у 2011 р. – 0,36 пункти, у 2012 р. – 0,4. У даному випадку даний коефіцієнт за аналізований період вище нормативного, що свідчить про можливість негайного погашення боргів.

Наступним етапом аналізу є розрахунок показників, які характеризують грошові потоки підприємства. Методику їх розрахунку унаочнено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Методика розрахунку фінансових коефіцієнтів, що застосовуються в аналізі грошових потоків

Назва коефіцієнтів	Алгоритм для розрахунку	Умовні позначення
Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку (КД)	$КД = ЧГП / ОБ + З + Д$	ЧГП – чистий грошовий потік; ОБ – сума виплат основного боргу по кредитах та позиках; З – сума приросту запасів ТМЦ в складі оборотних активів; Д – сума дивідендів, що сплачені.
Коефіцієнт ліквідності грошових потоків (КЛ)	$КЛ = ДГП / ВГП$	ДГП – позитивний грошовий потік ВГП – від'ємний грошовий потік
Коефіцієнт ефективності грошового потоку (КЕ)	$КЕ = ЧРК / ВГП$	ЧРК – чистий грошовий потік; ВГП – від'ємний грошовий потік

На основі даних фінансової звітності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” розрахуємо зазначені вище показники.

$$2010 \text{ КД} = 1285 / 1066 + 2 + 255 = 0,81$$

$$2011 \text{ КД} = 1035 / 3 + 720 + 1016 = 0,59$$

$$2012 \text{ КД} = 1285 / 373 + 1416 = 0,58$$

$$2010 \text{ КЛ} = 1292 / 1085 + 3 = 1,19$$

$$2011 \text{ КЛ} = 53 / 7 = 7,57$$

$$2012 \text{ КЛ} = 4138 / 3055 = 1,35$$

$$2010 \text{ КЕ} = 1285 / 1085 = 1,18$$

$$2011 \text{ КЕ} = 1035 / 7 = 147,8$$

$$2012 \text{ КЕ} = 1038 / 3055 = 0,34$$

Результати розрахунку фінансових коефіцієнтів оформимо у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Аналіз фінансових коефіцієнтів, що характеризують грошові потоки
ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки

Показники	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення	
				2012-2010	2012-2011
1. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку, %	0,81	0,59	0,58	- 0,23	- 0,01
2. Коефіцієнт ліквідності грошових потоків, %	1,19	7,57	1,35	+ 0,16	- 6,22
3. Коефіцієнт ефективності грошового потоку, %	1,18	147,8	0,34	- 0,84	- 147,46

Коефіцієнт достатності грошового потоку на досліджуваному підприємстві у 2010 р. становив 0,81 пункти, у 2011 р. – 0,59, у 2012 р. – 0,58 пункти. Нормальне значення коефіцієнта повинно дорівнювати 1. Даний коефіцієнт свідчить про достатність власних коштів покриття потреб підприємства. На ДП

“Чортківський комбінат хлібопродуктів” цей показник низький, що свідчить про недостатність власних коштів для покриття своїх потреб.

З даних таблиці видно, що протягом 2010-2012 рр. значення коефіцієнта ліквідності грошових потоків вище одиниці, що свідчить про здатність комбінату хлібопродуктів покривати витрати грошових коштів позитивним грошовим потоком.

При визначенні показника ефективності грошових потоків позитивною тенденцією вважається його постійне зростання. Найвищий рівень цього показника слід відзначити в 2011 р. – 147,8 пункти. На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” не простежується стійка динаміка до збільшення коефіцієнта ефективності грошових потоків, тому керівництву підприємства слід розробити заходи щодо ефективного використання грошових потоків.

Фінансовий стан підприємств визнається стійким, якщо забезпечується збалансованість надходження грошових коштів та їх виплат, тому питання проведення аналізу грошових потоків на підприємстві є досить актуальним. Він допомагає виявити додаткові джерела надходжень, визначити статті, за якими слід зменшити витрачання коштів для більш ефективного росту підприємства та розробити конкретні шляхи оптимізації грошового потоку.

Аналіз грошових коштів необхідний як керівництву підприємства, так і зовнішнім користувачам. Він значно доповнює методика оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства й дає можливість реально оцінити фінансово-економічний стан господарюючого суб'єкта, тому управлінський персонал може використовувати ці дані під час розрахунків ліквідності підприємства, визначення дивідендів, оцінки впливу на загальний стан підприємства тощо.

Отже, визначення основних завдань аналізу, розрахунок фінансових показників грошових потоків, виявлення практичних недоліків у керуванні рухом грошових коштів дає підґрунтя для прогнозування майбутніх грошових потоків, прийняття більш раціонального управлінського рішення, вирішення проблемних питань діяльності комбінату хлібопродуктів та вказує на чинники, які суттєво впливають на оптимізацію грошових потоків.

3.2. Методика проведення аудиту грошових коштів підприємства

Гроші є найбільш мобільним і цінним ресурсом підприємства, тому аудит їх наявності та руху дає змогу виявити резерви раціонального використання, нові тенденції, зміни джерел надходжень і напрямів витрачання, маневрувати коштами з найбільшою ефективністю.

Аудит грошових коштів дає можливість деталізувати зведені дані за джерелами їх надходження і витрачання, визначити доцільність витрачання, структуру й динаміку у витрачанні грошей, їх вплив на ефективність господарювання.

У своїй монографії І. І. Сахарцева зазначає, що “метою аудиту операцій з грошовими коштами є отримання достатніх доказів впевненості в ефективності їх використання, достовірності відображення та розкриття інформації згідно з діючими принципами та твердженнями (якісними аспектами) подання фінансової звітності, підтвердження фінансової еластичності та достатності вільних грошових коштів для подальшої безперервної діяльності підприємства” [72, с.65].

Статтею 3 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” передбачено, що метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства [34]. Згідно цього положення, приходимо до висновку, що засоби контролю повинні бути спрямовані на підтвердження або заперечення повноти, правдивості та неупередженості цієї облікової інформації.

У формі річної фінансової звітності № 1 “Баланс підприємства” грошові кошти представлено загальною сумою у активі II розділі “Оборотні активи” рядками 230, 240 “Грошові кошти та їх еквіваленти” у національній та іноземній валюті. У формі річної фінансової звітності № 3 “Звіт про рух грошових коштів” вказується інформація щодо руху грошових коштів у

результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності за звітний і попередній періоди. У формі річної фінансової звітності № 5 “Примітки до річної фінансової звітності” наведена загальна сума грошових коштів на кінець періоду, яка вказана у формі № 1 “Баланс”, розшифрована у розділі VI “Грошові кошти”: каса, поточний рахунок у банку, інші рахунки в банку, грошові кошти в дорозі, еквіваленти грошових коштів. Для ведення обліку грошових коштів Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій передбачено рахунки: 30 “Каса”, 31 “Рахунки в банках”, 33 “Інші кошти”, 351 “Еквіваленти грошових коштів” [70].

На кожному підприємстві здійснюються операції з грошовими коштами, тому аудит грошових коштів необхідний для попередження та усунення різного роду зловживань і порушень. Здійснення перевірки грошових коштів важливе як під час аудиту фінансової звітності, так і під час операційних перевірок.

Основною метою аудиту грошових коштів є надання аудитором обґрунтованого висновку щодо законності, достовірності, доцільності касових операцій, операцій на рахунках у банках, операцій з коштів у дорозі, операцій з грошовими документами, операцій з еквівалентами грошових коштів.

Під час аудиторської перевірки правильності ведення бухгалтерського обліку грошових коштів підприємства аудитори повинні обирати за критерії наступні законодавчі та нормативні акти: Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” № 996-XIV від 16.07.1999 р., Закон України “Про аудиторську діяльність” № 3125-XII від 22.04.1993 р., Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” зі змінами, внесеними Законом України від 24.12.02 р. № 349-IV, Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджено постановою НБУ № 72 від 19.02.2001р., Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України, затверджено постановою НБУ № 69 від 19.02.2001р., План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу,

зобов'язань, господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Мінфіну України № 291 від 30.11.1999 р., Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 4 “Звіт про рух грошових коштів”, затверджено МФУ № 80 від 30.10.1999 р., Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, документів, розрахунків та інших статей балансу, затверджено наказом МФУ № 80 від 30.10.1998 р. тощо.

Під час контрольно-ревізійних процедур здійснюється перевірка касових операцій, операцій на рахунках у банках, операцій з грошовими документами, перевірка грошових коштів у дорозі, перевірка операцій з еквівалентами грошових коштів.

Основними завданнями аудиту грошових коштів у касі є перевірка: умов збереження грошових коштів у касі; наявності договорів про повну матеріальну відповідальність; напрямів використання грошових коштів; наявності первинних документів і заповнення обов'язкових реквізитів у них; правильності здійснення документообігу; термінів проведення інвентаризації та правильності їх документального оформлення; наявності та достовірності заповнення журналу реєстрації прибуткових і видаткових касових документів, правил ведення облікових регістрів; відповідності даних аналітичного та синтетичного обліку, головної книги та звітності; оприбуткування надходжень готівки; дотримання встановлених лімітів залишку готівки в касі; цільового використання готівки; дотримання порядку видачі готівки під звіт; дотримання граничних обмежень на здійснення готівкових розрахунків; витрачання готівки з виручки на виплати, пов'язані з оплатою праці [72, с.196].

Джерелами інформації для аудиту грошових коштів у касі підприємства є: головна книга; журнали-ордери, касова книга (№ КО-4), прибуткові і видаткові касові ордери (№ КО-1, № КО-2); Журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів (№ КО-3 і № КО-3а); Книга обліку прийнятих, виданих касиром грошей (№ КО-5); чеки на отримання готівки; виписки банку; авансові звіти; посвідчення на відрядження; акти на закупівлю; повідомлення банку про

встановлення ліміту готівки в касі; розрахунково-платіжні (платіжні) відомості на виплату заробітної плати, відпускних, матеріальної допомоги та інших виплат; форма річної фінансової звітності № 1 “Баланс”; Форма № 3 “Звіт про рух грошових коштів”; форма № 5 “Примітки до річної фінансової звітності” тощо.

Відзначимо, що вибір методів і техніки проведення аудиту залежить від різних чинників, зокрема, від особливості роботи підприємства, інтенсивності касових операцій, форми ведення бухгалтерського обліку, обсягу документообігу тощо. Основними методичними прийомами під час аудиту грошових коштів є інвентаризація, перевірка документів за формою, суттю та змістом, арифметична, логічна, експертна, зустрічна перевірка, прийом взаємного контролю операцій і документів, оцінка документів за даними кореспондуючих рахунків, опитування тощо.

Особлива увага аудитора має бути зосереджена на правильності оформлення касових документів. Під час дослідження звіту касира та доданих до нього документів аудитор зіставляє номери останніх прибуткових і видаткових касових ордерів із записами в журналі реєстрації для перевірки у повноті обліку останніх касових операцій. Результати перевірки правильності та своєчасності оформлення касових документів оформляють за допомогою робочого документа аудитора.

Під час перевірки дотримання підприємством ліміту залишку готівки в касі визначається встановлений установою банку розмір ліміту; з'ясовують, як підприємство дотримується ліміту залишку готівки, своєчасності повернення в банк невитрачених у строк коштів, які видані на оплату праці та інші виплати. Понадлімітні залишки готівки в касі визначаються за способом порівняння залишків на кінець дня у звіті касира з встановленим лімітом за кожний день. У випадку виявлення перевищення ліміту, аудитор з'ясовує його причини та загальну суму понадлімітних залишків. Зазначимо, що за перевищення встановленого ліміту залишку готівки в касі чинним законодавством

передбачені фінансові санкції у двократному розмірі суми виявленої понадлімітної готівки за кожен день.

Важливим завданням аудиту касової дисципліни є перевірка цільового використання готівки, отриманої з рахунку банку. Призначення коштів вказується на зворотній стороні грошового чека і після отримання коштів підприємство зобов'язане його дотримуватися. Враховуючи зазначене, для перевірки дотримання цільового використання грошових коштів аудитор звіряє дані звітів касира, касової книги, виписок банку, видаткових і прибуткових касових ордерів, а також інші документи, які відображають витрачання готівки за призначенням [61, с.58]. За результатами перевірки встановлюють факти нецільового використання готівки та з'ясовують їх причини.

Під час перевірки оприбуткування надходжень готівки здійснюється аналіз касових оборотів надходження готівки з банку. Оприбуткування повинно бути повним і своєчасним, що підтверджується звіркою даних касової книги, банківських виписок (за сумами і датами грошових коштів, отриманих з рахунків у банку), прибуткових касових ордерів (за сумами і датами грошових коштів) та ін. Готівка, яка виявлена у касі підприємства і не підтверджена прибутковими пасовими ордерами, вважається неоприбуткованою в касі та повинна зараховуватися у дохід підприємства.

У процесі аудиту грошових коштів у касі перевіряється дотримання порядку видачі підприємствами готівки під звіт (дотримання вимог, встановлених термінів подання до бухгалтерії авансових звітів та своєчасності повернення невикористаних залишків авансових сум, цільове їх витрачання). Факт порушень з'ясовують за результатами перевірки звітів касира, видаткових касових ордерів, авансових звітів підзвітних осіб і доданих до них підтверджувальних документів. Грошові кошти, які не повернуті своєчасно підзвітною особою у касу підприємства, арифметично додаються до залишку готівки в касі за кожен день.

Типовими порушеннями, які виявляють під час аудиту грошових коштів, є: відсутність укладеного договору про повну матеріальну відповідальність з

касиrom; відсутність наказу керівника про виконання функцій касира іншим працівником; порушення встановленого порядку проведення інвентаризацій; наявність виправлень і підчищень у касових документах; відсутність підписів окремих членів інвентаризаційної комісії; нестача або надлишок грошових коштів чи грошових документів; неправильна кореспонденція рахунків; невідповідність сум у касовому ордері та в звіті касира; відсутність підписів керівника, головного бухгалтера, касира; неповне оприбуткування грошових коштів; видача готівки під звіт особам без повного звіту за попередній аванс; недостовірність підписів осіб, які отримали гроші; порушення термінів повернення невикористаних сум підзвітними особами; перевищення законодавчо встановлених норм розрахунків готівкою [79, с.161].

У касах підприємства можуть зберігатися, крім готівки, грошові документи. Грошовими документами є поштові марки, путівки на санаторно-курортне лікування, проїзні квитки тощо. Їх особливістю є те, що вони не можуть бути використані в якості засобів платежу, однак виконують роль грошових документів вузького та спеціального призначення.

Зазначимо, що для обліку грошових документів Планом рахунків передбачено рахунок 331 “Грошові документи в національній валюті” та 332 “Грошові документи в іноземній валюті”.

Необхідним методичним прийомом під час перевірки грошових документів є інвентаризація, за результатами якої складається відповідний акт. Отримані результати необхідно порівняти із даними синтетичного й аналітичного обліку, а також перевірити відповідність їх інформації. Важливим об'єктом аудиту грошових документів є організація аналітичного обліку грошових документів, який ведеться за їх видами. Перевіряючи відображення в обліку операцій з грошовими документами, необхідно звертати увагу на джерела їх надходження та дотримання порядку списання. Зокрема, під час перевірки операцій щодо придбання і видачі путівок у санаторії, будинки відпочинку тощо слід з'ясувати, за рахунок яких джерел ці путівки були придбані, яку частину

їхньої вартості не оплачують отримувачі, чи вчасно і у повному обсязі надходять у касу гроші від отримувачів путівок.

Наступним напрямом є перевірка грошових коштів у дорозі. Під час перевірки цього виду операцій встановлюють: правомірність віднесення грошових коштів на субрахунки 333 “Грошові кошти в дорозі в національній валюті” та 334 “Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті”; повноту та своєчасність зарахування грошових коштів у дорозі на відповідні рахунки в банках, обчислюють тривалість перебування коштів у дорозі. У випадку встановлення неправильного списання грошових коштів у дорозі або фактів приховування чи розкрадання коштів необхідно виявити суму нанесеного збитку та визначити, як це вплинуло на достовірність фінансової звітності.

Під час перевірки операцій з еквівалентами грошових коштів розглядають правомірність віднесення фінансових інвестицій до цієї категорії активів, тобто визначають термін, на який вони придбані, чи можуть вони вільно конвертуватись у готівку, який ризик зміни їх вартості. Перевіряють наявність документів, які підтверджують право власності на еквіваленти грошових коштів.

Об’єктами перевірки операцій з еквівалентами грошових коштів є: ідентифікація фінансових інвестицій як еквівалентів грошових коштів; організація аналітичного обліку еквівалентів грошових коштів; оцінка еквівалентів грошових коштів під час придбання та на дату складання балансу; терміни погашення еквівалентів грошових коштів і правильність відображення їх в обліку; документи про право власності на еквіваленти грошових коштів.

Зібрані докази щодо виявлених порушень в обліку еквівалентів грошових коштів підприємства відображують у робочих документах аудитора та використовують на етапі узагальнення результатів перевірки та складання підсумкової документації.

Об’єктами аудиту грошових коштів на поточному рахунку в банку та банківських операцій є: наявність у підприємства поточних та інших рахунків у банках; законність операцій, які здійснюються на цих рахунках; правильність документального оформлення банківських операцій; повнота і відповідність

сплачених коштів виставленим рахункам; відповідність сум, вказаних у виписках банку сумам, відображеним у первинних розрахункових документах; достовірність і доцільність здійснення банківських операцій; правильність відображення банківських операцій на бухгалтерських рахунках [79, с.187].

Під час аудиту необхідно впевнитись у наявності всіх виписок банку з рахунків підприємства. Якщо виявиться, що певна кількість виписок у справах підприємства відсутня, необхідно отримати в банку засвідчені копії.

Вірогідність виписок визначають як за їх зовнішніми ознаками (наявність необхідних реквізитів, підписів, штампів банку тощо), так і зустрічної перевірки, на всіх виписках повинен бути штамп банку. Виправлення у виписках засвідчується підписом головного бухгалтера і гербовою печаткою. Зустрічній перевірці обов'язково підлягають виписки з підчистками і виправленнями, не підтвердженими банком.

Важливо перевірити повноту та достовірність банківських виписок і прикладених до них документів. Повноту встановлюють за їх нумерацією по сторінках і переносом залишку коштів на рахунку. Залишок коштів на кінець періоду в попередній виписці банку повинен дорівнювати залишку коштів на початок періоду в наступній виписці. Окрім того, слід переконатись, що всі здійснені через банк операції є вірогідними і підтверджені відповідними документами. Трапляються випадки, коли їх підробляють або прикладають не повністю, що дає можливість, застосовуючи неправильну кореспонденцію рахунків, приховати в обліку зловживання на певні суми. Водночас виявляється правильність кореспонденції рахунків і записів в облікових регістрах, тому що інколи зловживання можуть бути приховані шляхом складання неправильних бухгалтерських проведення, не підтверджених документами, а також сторонніх записів без документальних підтверджень або неправильним підрахунком чи переносом підсумків з однієї сторінки регістру на іншу.

Важливим завданням аудитора є також перевірка правильності й обґрунтованості перерахування коштів за товарно-матеріальні цінності, для чого порівнюють суми, вказані в платіжних документах, з даними виписки

банку і записи на рахунках 63 “Розрахунки і постачальниками і підрядниками”, 37 “Розрахунки з різними дебіторами”. У даному випадку за прибутковими документами перевіряють повноту та правильність оприбуткування товарно-матеріальних цінностей. Якщо у аудитора є сумніви в справжності документів чи в достовірності операцій, необхідно провести їх зустрічну перевірку з постачальниками продукції.

Перевіряючи видаткові банківські документи, необхідно групувати в окремій відомості всі оплачені штрафи, неустойки та інші платежі, пов’язані з порушенням договірних умов, що дасть змогу потім перевірити повноту відображення їх на відповідних рахунках і вжиті підприємством заходи щодо відшкодування за рахунок винних осіб суми заподіяної шкоди. Перевіркою банківських документів за суттю встановлюють, чи не допускаються неправильні перерахування авансів і платежів за безтоварними рахунками або оплата рахунків інших організацій, які не мають відношення до підприємства, яке перевіряють.

Операції з чековими книжками аналізуються з точки зору їх правильності, характеру і повноти оплати. З’ясовують, чи не проводилась оплата лімітованими чеками видатків, які не вносилися в авансові звіти підзвітних осіб, які здійснені готівкою.

Об’єктом контролю аудитора можуть бути операції з переказами грошей з поточного рахунку на рахунки в ощадних банках, тому що вони можуть бути пов’язані з передачею грошей підставним особам та з крадіжками коштів. Ретельно вивчають обґрунтованість списання грошей з рахунків підприємства в банках в дебет рахунків витрат виробництва (обігу), прибутків, збитків, видатків майбутніх періодів.

Отже, метою аудиту операцій з грошовими коштами є отримання достатніх доказів впевненості в ефективності їх використання, достовірності відображення та розкриття інформації згідно з діючими принципами та твердженнями подання фінансової звітності, підтвердження достатності вільних грошових коштів для подальшої діяльності підприємства.

3.3. Технологія аудиту звіту про рух грошових коштів та напрями її удосконалення

Розробка чіткої та ефективної методики проведення аудиту є найголовнішим завданням аудиту в цілому. Від неї залежить результат, який прагне досягти будь-який аудитор – висловлення неупередженої думки щодо достовірності звітності підприємства, тобто надання оцінки правильності складання звітності за встановленими формами та відповідності чинному законодавству України. Думка аудитора про достовірність або недостовірність бухгалтерської звітності повинна базуватися на отриманій у ході проведення аудиту інформації.

Для методики важливим є визначення сукупності методів, способів і прийомів, що можуть використовуватися у процесі дослідження. З метою вирішення питання щодо класифікації методів, способів і прийомів експертного дослідження, необхідно визначитися з сутністю методу, способу та прийому.

Методи – це втілення єдності суб'єкта пізнання з врахуванням того, що в будь-якому вигляді людської інструментальної діяльності одночасно змінюються об'єкти, розкриваючи свої властивості, і суб'єкти, збагачуючись новими знаннями про предметний світ [6, с. 80]. “... в ... абстрактному змісті, а не лише в науковому, про метод можна говорити двояко, а саме – як про сукупність способів дій з досягнення поставленої мети і як про сукупність інструментів” [6, с. 82].

У загальному метод є сукупністю способів дії. У свою чергу, спосіб – це дія або система дій, яка застосовується при виконанні певної роботи, при здійсненні чогось. Прийом визначається як окрема дія, рух, спосіб в здійсненні чогось [46, с. 169]. Виходячи з цього, метод є сукупністю прийомів і дій, які реалізуються певним чином – способами.

Перевірку аудитора потрібно ґрунтувати на загальнонаукових методах, які допомагають визначити та правильно оцінити поставлене завдання, обрати напрями дослідження. Для конкретизації останніх відповідно до сфери, з якою

пов'язані поставлені питання, застосовувати методи, які б відповідали галузі спеціалізації аудитора та сприяли з'ясуванню істини.

З метою проведення дослідження за конкретними питаннями аудитор застосовує методи та прийоми документального господарського контролю, економічного аналізу, статистики, економетрії. Аудитор повинен узгоджувати використання ряду способів фактичного та документального контролю з замовником, що визначає специфіку його методики.

Незважаючи на обмеження прав щодо застосування методів дослідження, аудитор повинен знати зміст і порядок використання методів фактичного контролю. Така необхідність виникає у зв'язку з тим, що аудитор повинен вміти оцінювати результати застосування таких прийомів.

Необхідно відзначити, що в процесі дослідження аудитор має право проводити зустрічну перевірку тільки після надання йому відповідних документів, оскільки самостійне звернення до підприємств-замовників аудиту з вимогою надати необхідні документи для зустрічної перевірки виходить за межі його компетенції. Аудитор може звернутися з клопотанням до замовника про проведення зустрічної перевірки і використовувати в процесі проведення аудиту або лише її результати, у разі їх надання аудитору, або здійснити спільну з представниками підприємства зустрічну перевірку (додаток II).

Доповнюють та конкретизують загальнонаукові методи спеціальні методичні прийоми господарського контролю, економічного аналізу та математики. При цьому основним завданням аудитора є вибір з них найбільш ефективних і доцільних, які дають змогу провести аудит найбільш повно та об'єктивно й сформулювати правильні висновки.

Метод господарського контролю як практичної діяльності має досить складну структуру, яка складає передумову виникнення ряду термінологічних проблем. Так, виділяють види господарського контролю за методами здійснення (ревізія, аудит, обстеження, перевірка тощо), кожен з методів має різні способи його організації (суцільний, вибіркового, комбінований), а також передбачає

застосування різних методичних прийомів (групи прийомів документального і фактичного контролю) [6, с.83].

Процес виконання контрольних дій на прикладі аудиту пов'язаний з визначенням порядку здійснення контролю: на підставі сформульованих мети і завдань встановлюється порядок підготовки до проведення перевірки, здійснюється вибір методики проведення перевірки, проводиться застосування її до конкретних об'єктів контролю, отримуються проміжні результати, здійснюється їх професійна оцінка.

Більшість авторів тлумачать поняття “метод” як сукупність специфічних принципів, шляхів, способів і засобів дослідження. Дотримуємося такої думки та вважаємо, що метод господарського контролю включає не лише способи та прийоми його проведення, а й принципи організації і здійснення контрольної діяльності, шляхи проведення перевірки, засоби, за допомогою яких можливе практичне здійснення контролю. У такій своїй сукупності та взаємодії наведені елементи складають метод господарського контролю як практичної діяльності.

У результаті дослідження літератури з аудиту звіту про рух грошових коштів, визначено, що в ході аудиту звіту аудитор використовує різні специфічні прийоми та способи аудиту: спостереження, опитування, анкетування, запит, порівняння, тестування, документальна перевірка, аналіз, узагальнення, що здійснюється суцільним або вибіркоким способом.

Узагальнюючи наведену вище інформацію, підсумуємо, що:

– при аудиті звіту про рух грошових коштів, аудитор використовує три основні групи прийомів: прийоми документального контролю, розрахунково-аналітичні прийоми, прийоми фактичного контролю;

– дані прийоми аудиту використовуються в певному порядку: перевірка звітності за формою; перевірка звітності за змістом; економічний аналіз показників.

Правильно визначені та обрані прийоми та способи складають ефективну методику проведення аудиту.

Під методикою аудиту розуміємо вміння фахівця застосовувати в кожному конкретному випадку процедури, способи та прийоми дослідження документів, записів і господарських операцій, розроблені наукою. Дані способи та прийоми дають можливість провести аудит системно, в найбільш доцільній послідовності, та безпомилково висловити свою думку. При цьому важливо правильно обрати методичні інструменти аудиту, врахувати їх адекватність предмету дослідження, об'єктивність, надійність, орієнтацію на комплексність, оперативність та якість аудиту. В процесі здійсненого дослідження ми дійшли висновку, що в аудиті не може існувати методів, а використовуються лише прийоми та способи. Однак, в наш час методичні прийоми аудиту, які б розкривали способи та послідовність дослідження фінансової звітності підприємств залишаються не розробленими. Нині аудит звіту про рух грошових коштів вимагає відлагодження його методики. Виходячи з того, що можливим є проведення обов'язкового та ініціативного аудиту даного звіту, різниці у переліку їх завдань, методика аудиту також відрізнятиметься.

Перед розглядом сучасного стану та розробкою пропозицій з удосконалення методики аудиту звіту про рух грошових коштів необхідно визначити, що є джерелом інформації для здійснення його перевірки. До загальних джерел належать: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до фінансової звітності, Головна книга, первинні документи за касовими і банківськими операціями з грошовими коштами, облікові реєстри поточного обліку операцій з грошовими коштами (відомості, книги); банківські виписки; договори, контракти, угоди, на підставі яких виконувалися платежі (надходження) грошових коштів; матеріали інвентаризації каси; відповіді на запит у банк, до постачальників, покупців, страхових компаній з підтвердження здійснених платежів грошовими коштами; робочі документи внутрішнього аудитора; інформація, отримана від керівництва підприємства-клієнта; дані із зовнішніх джерел про валютні курси тощо.

Розглянемо детально джерела інформації та показники, які аудитор може використати для перевірки статей звіту про рух грошових коштів, який складається щорічно і вимагає обов'язкового аудиту (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Використання показників фінансової звітності при складанні звіту про рух грошових коштів

<i>Форма звітності</i>	<i>Номер рядку</i>	<i>Назва показника</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Баланс	230	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті
	240	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті
	520	Векселі видані
	530	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги
	540	Поточні зобов'язання за розрахунками з одержаними авансами
	550	Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом
	560	Поточні зобов'язання за розрахунками з позабюджетних платежів
	570	Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування
	580	Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці
	590	Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками
	600	Поточні зобов'язання за розрахунками із внутрішніх розрахунків
	610	Інші поточні зобов'язання
	630	Доходи майбутніх періодів
Звіт про фінансові результати	060	Інші операційні доходи
	090	Інші операційні витрати
	110	Дохід від участі в капіталі
	120	Інші фінансові доходи
	130	Інші доходи
	150	Втрати від участі в капіталі
	160	Інші витрати
	170	Прибуток
	175	Збиток
	260	Амортизація

З таблиці 3.5 можна побачити, що кількість інформації, яку можна отримати із фінансової звітності підприємства, необхідної для аудиту звіту про рух грошових коштів, досить незначна. Вся інша необхідна інформація формується аудитором на основі існуючих розрізів аналітичного обліку, якщо такі є на підприємстві, або ж самостійно здійснюють розподіл необхідних первинних документів за певними напрямками використання або надходження грошових коштів. Тобто інформаційне забезпечення обов'язкового аудиту звіту про рух грошових коштів вимагає деталізованих даних про операції з

грошовими коштами, а також про операції з іншими складовими майна підприємства, використання яких впливає на стан і структуру грошових коштів.

Для дослідження комплексної методики аудиту звіту про рух грошових коштів, яка забезпечила б логічну детальну перевірку даного звіту, на рис. 3.3 наведено схему проведення такої перевірки.

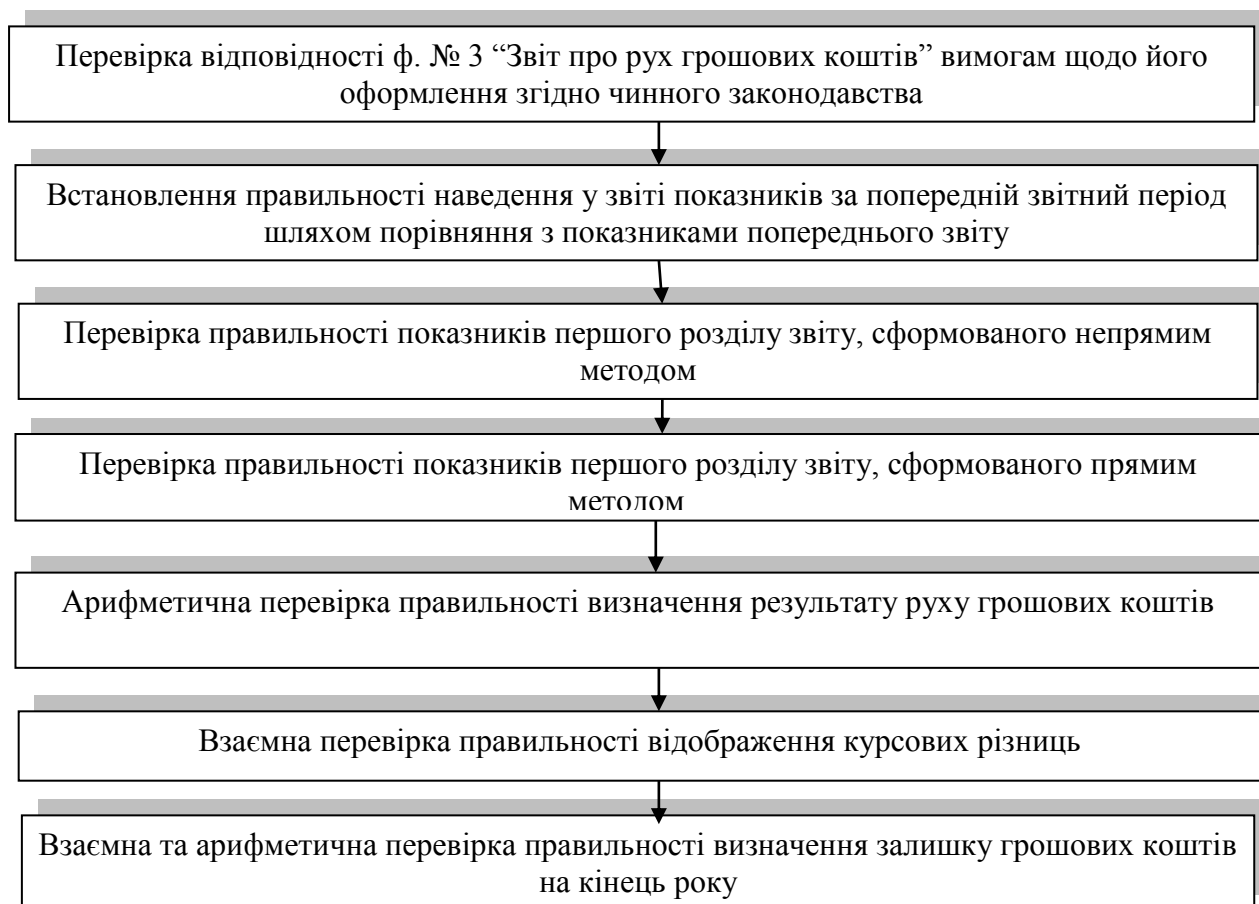

Рисунок 3.3. Схема проведення аудиту звіту про рух грошових коштів

Особливість звіту про рух грошових коштів полягає у застосуванні двох методів складання звіту про рух грошових коштів: непрямого методу складання Розділу з руху коштів у результаті операційної діяльності; прямого методу – для формування показників по розділах з руху коштів у результаті фінансової та інвестиційної діяльності. Ця особливість вимагає використання відповідних робочих документів.

При прямому методі складання звіту про рух грошових коштів аудитор на основі виписок банку та касових документів здійснює вибірку надходжень або витрачань грошових коштів за фінансовою та інвестиційною діяльністю. Для

цього доцільно складати наступні аналітичні відомості (відповідно до обраного виду господарської діяльності) (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Відомість формування даних про рух грошових коштів за інвестиційною (фінансовою) діяльністю

Дата	Сума, грн.		Призначення (відповідно до показників 2-3го розділу звіту)
	Находження	Витрачання	
1	2	3	4
12.12.2012	1800,00	600,00	Рух за операціями з необоротними активами

Вказана відомість дає змогу аудитору згрупувати та в подальшому систематизувати надходження і витрачання грошових коштів (у готівковій та безготівковій формах) за видами діяльності відповідно до показників ф. № 3 за аналітичними розрізами.

Аудит звіту про рух грошових коштів починається з перевірки першого розділу звіту – “Рух коштів у результаті операційної діяльності”.

Для того, щоб підтвердити рядок 010 “Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування”, слід спочатку перевірити звіт про фінансові результати, з якого переноситься цей показник. Потім контролюється правильність проведених коригувань зазначеного показника на амортизацію необоротних активів (форма 2, рядок 260), збільшення (зменшення) забезпечень (аналітичні відомості по рахунку 47 “Забезпечення майбутніх витрат і платежів”) збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць та прибуток (збиток) від неопераційної діяльності (різниця між рядками 110-130 та 140-160 ф. № 2, за виключенням витрат на сплату відсотків). Тобто аудитор має переконатись у тому, що показник прибутку (збитку) від звичайної діяльності відкориговано на суми, які вплинули на нього, але не привели до реального руху грошових коштів, та на суми, які не відносяться до операційної діяльності, однак були враховані при визначенні загального фінансового результату.

Далі аудитор перевіряє правильність перенесення суми витрат на сплату відсотків з рядка 140 форми № 2 “Звіт про фінансові результати”.

Наступним кроком є підтвердження правильності визначення підприємством сум зміни оборотних активів (дані розділу II форми № 1), витрат майбутніх періодів (зміна р. 270 ф.№ 1), поточних зобов'язань (зміна рядків 520-610 ф. № 1), доходів майбутніх періодів (зміна у ф. 1 р. 630). Джерелами інформації при цьому є відповідні рядки Балансу або записи відповідних рахунків Головної книги, або аналітичні дані. Розрахунок проводять шляхом визначення різниці між залишками на початок і кінець звітного періоду. При цьому слід пам'ятати, що при розрахунках враховуються тільки ті дані, які мають безпосереднє відношення до операційної діяльності підприємства.

Правильність записів суми сплачених відсотків і податків на прибуток перевіряють шляхом порівняння її з даними аналітичного обліку відповідно за субрахунками 684 “Розрахунки за нарахованими відсотками” та 641 “Розрахунки за податками”. Записи рядку 160 “Рух коштів від надзвичайних подій” порівнюють з аналітичними даними рахунків 75 “Надзвичайні доходи” та 99 “Надзвичайні витрати”.

Суму чистого руху коштів від операційної діяльності (рядок 170) визначають арифметичним шляхом із застосуванням такого алгоритму (на основі кодів рядків звіту): $010 + 020 \pm (030-050) + 060 \pm (080-120) - (130+140) \pm 160=170$.

Далі аудитор перевіряє правильність обчислення руху коштів у результаті інвестиційної діяльності на підставі аналізу даних про зміни у статтях розділу “Необоротні активи” Балансу підприємства та статті “Поточні фінансові інвестиції”. Проте при перевірці кожного рядка розділу II звіту про рух грошових коштів аудитор повинен переконатися на підставі даних аналітичного обліку по відповідних рахунках, що при розрахунку показників цього розділу бухгалтер брав до уваги тільки ті операції з необоротними активами і фінансовими інвестиціями, які приводили до руху грошових коштів. Не враховуються безоплатна передача необоротних активів, фінансова оренда основних засобів, бартерні операції, ліквідація основних фондів тощо. Розрахунок руху коштів у результаті інвестиційної діяльності здійснюється із застосуванням прямого методу.

Контроль за правильністю визначення руху коштів у результаті фінансової діяльності (розділу III звіту) проводиться аудитором на основі аналізу змін у статтях розділу “Власний капітал” і статтях, пов’язаних з фінансовою діяльністю, що містяться у розділах “Забезпечення майбутніх витрат і платежів”, “Довгострокові зобов’язання”, “Поточні зобов’язання”. При цьому вибірка даних для розрахунку робиться на підставі даних аналітичного обліку, і враховуються тільки ті дані про господарські операції, які відносяться до фінансової діяльності.

Сума чистого руху грошових коштів за звітний період визначається шляхом підбиття підсумків по трьох розділах (на основі кодів рядків звіту):
 $170 \pm 300 \pm 390 = 400$.

Сума залишку коштів на початок року переноситься з Балансу (сума рядків 230 і 240 графи з форми № 1 “Баланс”). Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів розраховується на основі аналітичних даних, які включають прибутки (збитки) від курсових різниць, що виникли внаслідок перерахунку грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті. Залишок коштів на кінець року розраховується наступним чином (за рядками звіту): $400 + 410 \pm 420 = 430$.

Аудитор, щоб переконатися у правильності складання звіту, має порівняти отриману суму по рядку 430 форми № 3 із сумарним значенням рядків 230 і 240 графи 4 Балансу.

Про всі помилки та недоліки щодо звіту про рух грошових коштів, виявлені аудитором, повідомляється керівнику підприємства-клієнта у письмовому вигляді, а їх виправлення та рівень суттєвості безпосередньо впливають на вид аудиторського висновку, який буде складено за результатами перевірки.

Методика аудиторської перевірки операцій з грошовими коштами, для якої звіт про рух грошових коштів є одним із джерел, що допомагають визначити напрями аудиторської перевірки операцій з грошовими коштами, повинна вирішувати наступні завдання:

– перевірка дотримання підприємством-клієнтом форми звіту про рух грошових коштів і вимог щодо його складання;

- перевірка наданого звіту про рух грошових коштів на арифметичну точність;
- перевірка узгодженості показників звіту про рух грошових коштів з показниками інших форм фінансової звітності;
- перевірка правильності класифікації статей звіту про рух грошових коштів;
- перевірка правильності визначення чистого руху грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
- підтвердження загальної суми руху грошових коштів за звітний період за трьома видами діяльності;
- пересвідчення в тому, що внутрішні зміни у складі грошових коштів не включено до звіту;
- перевірка достовірності та відповідності показників звіту про рух грошових коштів даним Головної книги, регістрам синтетичного та аналітичного обліку, первинним документам;
- перевірка ведення поточного бухгалтерського обліку грошових коштів, правильність складання облікових регістрів синтетичного й аналітичного обліку;
- переконання у правильності переведення грошових коштів з іноземної валюти у національну;
- контроль повноти відображення необхідності інформації про грошові кошти у Примітках до звітності;
- оцінка надійності системи внутрішнього контролю операцій з грошовими коштами.

Отже, результаті проведеного дослідження досліджено методику аудиту звіту про рух грошових коштів, що враховує методи складання вказаного. Розглянута методика, що об'єднує напрями перевірки розділів звіту за прямим та непрямим методами, дає змогу оптимізувати та підвищити обґрунтованість, достовірність його результатів.

Висновки до розділу 3

1. За результатами проведеного аналізу встановлено, що ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” слід підвищити рівень ліквідності балансу, а також коефіцієнта абсолютної ліквідності для вчасного погашення термінових зобов’язань. Широкий спектр розрахованих показників дав змогу виявити слабкі місця формування грошових потоків підприємства та охарактеризувати їх, а саме: потребу в підвищенні коефіцієнта ліквідності грошових потоків та рівня ефективності їх використання, а також регулюванні рівномірності та синхронності позитивного і від’ємного грошових потоків, підвищенні рівня використання власних коштів для покриття своїх потреб.

2. Метою аудиту операцій з грошовими коштами є отримання достатніх доказів впевненості в ефективності їх використання, достовірності відображення та розкриття інформації згідно з діючими принципами та твердженнями подання фінансової звітності, підтвердження достатності вільних грошових коштів для подальшої діяльності підприємства. Досліджено етапи й завдання контролю обліку грошових коштів на підприємстві у формі аудиту та визначено контрольні процедури на кожному етапі контролю. Визначено завдання аудиту, що полягають у наданні рекомендацій керівництву підприємства, які спрямовані не лише на усунення недоліків, порушень, а й на встановлення їх причин та удосконалення системи управління в цілому при здійсненні операцій з грошовими коштами.

3. Аудит звіту про рух грошових коштів вимагає чіткої та обґрунтованої технології, що ґрунтується на знанні та використанні методики складання звіту про рух грошових коштів. У результаті проведеного дослідження досліджено методику аудиту звіту про рух грошових коштів, що враховує методи складання вказаного. Розглянута методика, що об’єднує напрями перевірки розділів звіту за прямим та непрямим методами, дає змогу оптимізувати та підвищити обґрунтованість, достовірність його результатів.

ВИСНОВКИ

Проведені у роботі дослідження обліку та аудиту грошових коштів підприємства дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. Грошові кошти як економічна категорія можуть розглядатися з різних позицій щодо своєї ролі у господарській діяльності: в сукупності являють собою грошові потоки підприємства; використовуються як інструмент оцінки; виступають в ролі засобу платежу та заощадження; є ресурсом суб'єктів господарювання та результатом діяльності; обумовлюють поточний і майбутній фінансовий стан підприємства. Основною характеристикою, яка виділяє грошові кошти з-поміж інших оборотних активів і є базовою для точного їх визначення як окремої економічної категорії, є їхня ліквідність. Саме тому грошові кошти нами розглядаються як готівка в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані господарюючим суб'єктом протягом будь-якого моменту часу для проведення розрахунків у процесі здійснення господарських операцій. Проміжне місце між грошовими коштами та фінансовими інвестиціями займають еквіваленти грошових коштів.

2. Фундаментальні ознаки класифікації грошових коштів (форма існування та вид валюти) слід доповнити двома допоміжними, що мають важливе значення при вирішенні окремих задач обліку, аналізу та аудиту: обмеженість у напрямках; місце зберігання. Класифікація грошових коштів за наведеними ознаками мають винятково важливе значення при аналізі фінансового стану підприємства, проведення інвентаризації та максимально раціонального відображення грошових коштів на рахунках бухгалтерського обліку.

3. Побудова ефективної системи обліку і аудиту грошових коштів, як сукупності окремих елементів, які виконують роль організаційної, контрольної, інформаційної, забезпечувальної, аналітичної, рекомендаційної функцій, а також функцій кількісного відображення та якісної характеристики і

зворотного зв'язку, на підприємстві повинна відбуватися на засадах використання новітніх економічних розробок, які застосовуються у міжнародній практиці, та базуючись на вітчизняному досвіді, накопиченому за роки формування системи обліку в Україні. Ефективно побудована система бухгалтерського обліку і аудиту грошових коштів, на наш погляд, повинна формуватися шляхом поєднання етапів та процесів бухгалтерського обліку, а також аудиту за їх здійсненням.

4. Фінансово-господарська суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від правильної організації обліку грошових коштів, оскільки основу діяльності підприємства складають операції, які пов'язані з рухом грошових коштів. Досліджено, що в обліковій практиці комбінату хлібопродуктів для обліку грошових коштів використовуються рахунки 30 “Каса”, 31 “Рахунки в банках”, 33 “Інші кошти”. Побудова належної системи бухгалтерського обліку грошових коштів за національними стандартами передбачає правильність здійснення й відображення всіх етапів їх руху, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та систематизації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності.

5. Звіт про рух грошових коштів розкриває вплив різних операцій на грошові потоки. Грошові кошти як найліквідніші активи повинні забезпечувати постійну платоспроможність підприємств, тому грошові потоки мають бути під постійним контролем бухгалтерів та керівників. МСБО 7 “Звіт про рух грошових коштів” передбачає два методи розкриття інформації про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності – прямий і непрямий. Причому в міжнародній практиці прямий метод вважають основним, а непрямий – альтернативним, тобто застосовувати рекомендують саме прямий метод. В Україні нововведення торкнулися розділу I “Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності”, який складають за прямим методом, що полегшило роботу з формою № 3, оскільки тепер усі її розділи заповнюються однаково. Інформацію у звіті подають за показниками, що дають основу для

прийняття управлінських рішень, оскільки зміст статей чітко відображає формат інформаційного середовища.

6. Серед проблем організації обліку грошових коштів виділено наступні: визнання та класифікація грошових коштів; правильне їх відображення у фінансовій звітності; організація контролю за збереженням та використанням грошей; оптимізація надходжень і виплат готівки. Впровадження запропонованих у роботі заходів дасть змогу суттєво оптимізувати надходження і виплати готівки та створити інформаційну базу даних для аналізу отриманих і втрачених вигод від цих заходів. Все це сприятиме підвищенню ефективності управління грошовими коштами підприємства.

7. За результатами проведеного аналізу встановлено, що комбінату хлібопродуктів слід підвищити рівень ліквідності балансу, а також коефіцієнта абсолютної ліквідності для вчасного погашення термінових зобов'язань. Коефіцієнт достатності грошового потоку на комбінаті хлібопродуктів у 2010 р. становив 0,81 пункти, у 2011 р. – 0,59, у 2012 р. – 0,58. Рівень даного показника низький, що свідчить про недостатність власних коштів для покриття своїх потреб. Також не простежується стійка динаміка до збільшення коефіцієнта ефективності грошових потоків: у 2010 р. – 1,18 пункти, у 2011 р. – 147,8, у 2012 р. – 0,34, тому керівництву підприємства слід розробити заходи щодо ефективного використання грошових потоків. Широкий спектр розрахованих показників дав змогу виявити слабкі місця формування грошових потоків підприємства та охарактеризувати їх, а саме: потребу в підвищенні коефіцієнта ліквідності грошових потоків та рівня ефективності їх використання, а також регулюванні рівномірності та синхронності позитивного і від'ємного грошових потоків, підвищенні рівня використання власних коштів для покриття своїх потреб.

8. Метою аудиту операцій з грошовими коштами є отримання достатніх доказів впевненості в ефективності їх використання, достовірності відображення та розкриття інформації згідно з діючими принципами та твердженнями подання фінансової звітності, підтвердження достатності

вільних грошових коштів для подальшої діяльності підприємства. Досліджено етапи й завдання контролю обліку грошових коштів на підприємстві у формі аудиту та визначено контрольні процедури на кожному етапі контролю. Визначено завдання аудиту, що полягають у наданні рекомендацій керівництву підприємства, які спрямовані не лише на усунення недоліків, порушень, а й на встановлення їх причин та удосконалення системи управління в цілому при здійсненні операцій з грошовими коштами.

9. Аудит звіту про рух грошових коштів вимагає чіткої та обґрунтованої технології, що ґрунтується на знанні та використанні методики складання звіту про рух грошових коштів. У результаті проведеного дослідження досліджено методику аудиту звіту про рух грошових коштів, що враховує методи складання вказаного. Розглянута методика, що об'єднує напрями перевірки розділів звіту за прямим та непрямим методами, дає змогу оптимізувати та підвищити обґрунтованість, достовірність його результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанов И. Т. Деньги и финансовые институты / Балабанов И.Т., Гончарук О. В., Савинская Н. А. – СПб. : Питер, 2006. – 224 с
2. Береза С.Л. Побудова облікової політики грошових активів та дебіторської заборгованості / С. Д. Береза // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – 2003. – № 1(23). – С. 35.
3. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2003. - 796
4. Бондарева Е. Движение денежных средств в русле отчетности / Е. Бондарева // Бухгалтерия. – 2006. – №5(628). – С.76-83.
5. Будяк В. Звіт про рух грошових коштів як джерело інформації для управління прибутком підприємства / В.Будяк // Економіка. Фінанси. Право. – №3. – 2006 р. – С. 28-30.
6. Бутинець Ф. Ф. Аудит : підруч. [для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів]. – 2-е вид., перероб. та доп. / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2002. – 672 с.
7. Блатов Н.А. Основы общей бухгалтерии. Изд. 5-е. – М.-Л. – 1931. – 557 с.
8. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів] : 4-е вид., доп. і перероб. / [Ф. Ф. Бутинець, О. С. Бородкін, А. М. Герасимович, Г. Г. Кірейцев та ін.] ; за редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП „Рута”, 2002. – 688 с.
9. Васина А. А. Финансовая диагностика и оценка проектов / А. А. Васина. – СПб. : Питер, 2004. – 448 с.
10. Вигівська І.М. Особливості складання звіту про рух грошових коштів за вітчизняними та міжнародними стандартам / І.М. Вигівська // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 4(34). – С. 41-49.
11. Височан О.С. Міжнародний досвід побудови ефективної системи аудиту грошових коштів на підприємстві / О. С. Височан // Логістика. Вісник

Національного університету „Львівська політехніка”. – 2006. – №552. – С. 26-32

12. Височан О.С. Наукові підходи до визначення понять „гроші” та „грошові кошти” / О.С. Височан // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – 2005. – №18. – С.27–33.
13. Височан О.С. Облік руху грошових коштів як інформаційна база системи аналізу ліквідності підприємства / О.С.Височан // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – 2004. – №17. – С.192-197.
14. Височан О.С. Оптимізація середнього залишку грошових коштів на підприємстві / О.С.Височан / Проблеми економіки та управління. – 2004. – №507. – С.117-122.
15. Вишняков В. Г. Формування моделі активного контролю та її реалізація на ділянці обліку грошових коштів і їх еквівалентів / В.Г.Вишняков // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – №2. – С.50-56.
16. Вишняков В. Г. Управлінська звітність про наявність і рух грошових коштів та їхніх еквівалентів / В.Г.Вишняков, О. О. Осідач // Менеджмент та підприємництво в Україні: Етапи становлення та проблеми розвитку. – 2006. – №570. – С.13-19.
17. Володина Н. В. Анализ денежных потоков на базе отчета о движении денежных средств (опыт ряда европейских стран) / Н. В. Володина // Вестник Финансовой академии. – 2007. – №2 (14). – С.50-54.
18. Господарський кодекс України від 16.01.03 № 436-IV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.opes.ru/library/article.asp
19. Гриліцька А.В. Математичні моделі оптимізації коштів та аналіз руху грошових коштів / А. В. Гриліцька // Економіст. – 2005. – № 9. – С. 50–53.

20. Гриліцька А.В. Оптимізація залишків грошових коштів / А. В. Гриліцька // Матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції „Теорія і практика сучасної економіки”. Черкаси: ЧДТУ, 2008. – С. 269–273.
21. Голов С. Ф. Отчет о движении денежных средств. / С. Ф. Голов // Финансовый Директор® ISSN 1680 – 1148. – 2004. – № 4 (20). – Режим доступу до статті: http://gaap.ru/biblio/gaap-ias/compare_rus2/055.asp.
22. Горицька Н. Суть і порядок заповнення звіту про рух грошових коштів згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 4 / Н. Горицька // Галицькі контракти. – 1999. – № 51.– С.35-37
23. Гринів Т.Т. Використання прямих іноземних інвестицій у формі грошових коштів на підприємствах України / Т.Т. Гринів, О.С. Височан // Вісник Академії економічних наук України: науковий щорічник. – 2002. – № 2. – С.126-128.
24. Гроші та кредит: [Підручник] / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.] / ; за заг. ред. М.І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 602с.
25. Даньків Й.Я. Особливості організації бухгалтерського обліку і аудиту операцій з векселями в умовах економічної трансформації / Й. Я. Даньків // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Економіка”. Випуск 24. – Ужгород, 2007. – С.241-246.
26. Даньків Й.Я. Сутність та принципи аналізу фінансової стійкості / Й. Я. Даньків // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки // Випуск 11. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – С.189-193.
27. Диланян Ф. Т. Экономико-правовое содержание понятий денег, денежного обращения и денежной системы / Ф. Т. Диланян // Право и жизнь. – 2003. – №53 (1).
28. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Долан Эдвин Дж., Кэмпбелл Колин Д., Кэмпбелл Розмари Дж. ; пер. с англ. – СПб. : Санкт-Петербург оркестр, 1994. – 493 с.

29. Дружиловская Т. Отчет о движении денежных средств по российским и международным стандартам / Т. Дружиловская. // Закон. Финансы. Налоги. – 2002. – №9 (177). – С. 10.
30. Дьякова Ю. Н. Проблема классификации денежных потоков / Ю. Н. Дьякова // Сборник научных трудов Северо-Кавказского государственного технического университета. Серия „Экономика”. – 2002. – №8.– С.56-63
31. Евтух А. Т. Законы денег через призму современной финансовой науки / А. Т. Евтух // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №4(34). – С.3–12.
32. Євтух О. Т. Інформаційна сутність грошей через призму сучасних фінансів / О. Т. Євтух // Фінанси України. – 2003. – №7. – С.3–8.
33. Зарвій Т.М. Звіт про рух грошових коштів: джерела та напрями потоків руху грошових коштів / Т.М.Зарвій / Вісник ЖІТІ. – 2008. – № 16. – С. 50.
34. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” : за станом на 1 вересня 2008р. // Офіційний вісник України. – 1999. – №33.
35. Закон України „Про Національний банк України” : за станом на 1 вересня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – №24.
36. Ивахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : [навч. посіб.] / С. В. Ивахненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 349 с.
37. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : [Монографія] / Є. В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
38. Калюта Т.А. Етапи аудиту Звіту про рух грошових коштів / Т.А. Калюта // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. Житомир: ЖДТУ. – 2005. – № 1 (31). – С. 79-85.
39. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 768 с.
40. Корягін М. В. Класифікація грошових коштів / М. В.Корягін, О. С. Височан // Матеріали IV-ой Міжнародної наукової конференції

- „Развитие бухгалтерского учета и контроля в контексте европейской интеграции”. – Житомир-Краматорск (19-20 мая 2005 г.). – С.146–152.
41. Корягін М.В. Актуальні питання визнання та обліку еквівалентів грошових коштів в Україні / Корягін М.В. // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №2. – С.27-34.
  42. Корягін М.В. Взаємозв'язок Звіту про рух грошових коштів з іншими формами звітності та типологія помилок при його складанні / М.В.Корягін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №2. – С.31-37.
  43. Корягін М.В. Звіт про рух грошових коштів: вітчизняний та міжнародний підходи / Корягін М.В., Височан О.С. // Проблеми економіки та управління. – 2003. – № 484. – С.104-109.
  44. Корягін М.В. Методика відображення окремих господарських операцій у Звіті про рух грошових коштів / Корягін М.В., Височан О.С. // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – №9. – С.6-17.
  45. Корягін М.В. Місце еквівалентів грошових коштів у загальній структурі фінансових активів підприємства / Корягін М.В., Височан О.С. // Менеджмент та підприємництво в Україні: Етапи становлення та проблеми розвитку. – 2007. – №577. – С.175-184.
  46. Корягін М.В. Сегментація процесу контролю за наявністю і рухом грошових коштів та їх еквівалентів / М. В. Корягін // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія „Економіка”. – 2007. – Спецвипуск № 22. Частина 2. – С.169-175.
  47. Косміна Р. М. Бухгалтерський облік : [навч. посіб.] / Р. М. Косміна – К. : Вища шк., 2003. – 174 с.
  48. Косой А. М. Современные деньги / А. М. Косой // Деньги и кредит. – 2002. – №6. – С.42-52.
  49. Красавина Л. Н. Актуальные проблемы денег и денежного обращения (по материалам встречи „за круглым столом”, проведенной Финансовой академией при Правительстве Российской Федерации совместно с

- редакцией журнала „Деньги и кредит” в октябре 2001 г.) / Л. Н. Красавина, Е. П. Баранова // Деньги и кредит. – 2002. – №1. – С.59–63.
50. Кундря-Висоцька О. П. Бухгалтерський облік: [навч. посіб.] / О. П. Кундря-Висоцька. – К. : Алерта, 2004. – 303 с.
51. Лемещенко П. С. Институциональный аспект современной теории денег: начало анализа / П. С. Лемещенко // Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна. – 2005. – Випуск 89-2. – С.62–67.
52. Ловінська Л. Г. Гроші в сучасній системі бухгалтерського обліку / Л. Г. Ловінська // Економіка України. – 2004. – №2(507). – С.12–21.
53. Максutow С. Учет и анализ денежных потоков предприятия / С. Максutow // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. – 2002. – №18. – С.4–7.
54. Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності : затв. наказом Міністерства фінансів України від 22 грудня 2008 р. № 1524 // Фінансова звітність: від стандартів до практики. Збірник систематизованого законодавства. Бухгалтерія. –2011. Вип. 1. – 357 с.
55. Найшуль В. А. Многовалютные конкурентные денежные системы : доклад на экспертном совете Рабочего центра экономических реформ правительства РФ 19.02.1992г. [Электронный ресурс] / В. А. Найшуль. – Режим доступа до статті: <http://www.libertarium.ru/libertarium>
56. Нікіфоров П. О. Теорія та методологія регулювання грошового обігу / П.О. Нікіфоров. – Чернівці : Рута, 2002. – 327 с.
57. Онищенко О. В. Облік та оцінка фінансових інвестицій в сучасних умовах на підприємствах України / О. В. Онищенко // Регіональні перспективи. – 2002. – №1(20). – С.127–129.
58. Пархоменко В. Удосконалення звіту про рух грошових коштів / В. Пархоменко // Вісник податкової служби України. – 2010. – № 26. – С. 19-23.
59. Павлюк В.В. Контроль і ревізія: [навчальний посібник] / В. В. Павлюк, В. М. Сердюк, Ш. М. Акаєв. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 196 с.

60. Петренко С. Сущность аудита и реализация его функций службой контроллинга / С. Петренко // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. – 2003. – №9–10. – С.42–44.
61. Петрик О. Методика аудиторської перевірки Звіту про рух грошових коштів / О. Петрик // Вісник податкової служби України. – № 30. – 2003. – С. 57-64.
62. Петрук О.М. Облік і контроль міжнародних розрахунків із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій / Петрук О.М., Легенчук С.Ф./ Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – № 2 (32). – С. 152-166.
63. Пласкова Н. С. Порядок составления отчета о движении денежных средств в соответствии с МСФО / Н.С. Пласкова // Финансовая газета. – 2004. – №51.
64. Платонов Е. И. Современная интерпретация понятия „электронные деньги”: модель денежных обязательств / Е. И. Платонов, В. А. Кузнецов // Деньги и кредит. – 2002. – №9. – С. 30-35.
65. Плікус І. Й. Аналіз грошових потоків промислового підприємства / І. Й. Плікус // Регіональні перспективи. – 2002. – №5(24). – С.78-81.
66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” від 31 березня 1999 р. № 87 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 25.
67. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 „Баланс” від 31 березня 1999 р. № 87 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 25.
68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 „Звіт про рух грошових коштів” від 31 березня 1999 р. № 87 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 25.
69. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління НБУ від 15.12.2004 р. №637.

70. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 1. – С. 3 - 95
71. Самохин Ю. Отчет о движении денежных средств / Ю. Самохин // Бухгалтерские вести (Приложение к газете „Деловой Петербург“). – 2003. – №27.
72. Сахарцева І. І. Теоретико-методологічні аспекти формування програм аудиту: [Монографія] / І. І. Сахарцева. – К. : Кондор, 2005. – 374 с.
73. Собчук О. О. Облік грошових коштів: проблеми та шляхи їх вирішення / О. О. Собчук // Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: матеріали студентської науково-практичної конференції присвяченої Дням науки в Чортківському інституті підприємництва і бізнесу, ТНЕУ. – 9 квітня 2013 р. – Збірник матеріалів: Чортків, ТНЕУ. – 2013. – С.
74. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] : 3-тє вид., перероб. і доп. / В. В. Сопко – К. : КНЕУ, 2000. – 578 с.
75. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник / В. В. Сопко, В. П. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2004. – 412с.
76. Сорокина Е.М. Анализ денежных потоков предприятия: теория и практика в условиях реформирования российской экономики: [моногр.] / Е. М. Сорокина. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 176 с.
77. Стрельников М. Особенности размещения и учета на предприятии банковских депозитов / М. Стрельников // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. – 2005. – №1-2. – С.44-45.
78. Стряпчев А. Ю. Адаптация отечественной отчетности к требованиям международных стандартов отражения информации о движении денежных средств / А. Ю. Стряпчев // Поволжский гуманитарный журнал. Экономика. Электронный научный журнал. – 2004. – №1.

79. Ступаченко І.В. Удосконалення обліку і контролю за збереженістю і використанням грошових коштів/ І.В. Ступаченко / Організаційно-економічні проблеми АПК. Наукове видання. Ч. 3. [за ред. П.Т. Каблука]. – Київ, 2001. – 511 с.
80. Теслюк В. М. Складання Звіту про рух грошових коштів / В. М. Теслюк, А. В. Дехтяренко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія “Фінанси і кредит”, 2011. – № 1. – С. 62-67.
81. Финансы. Денежное обращение. Кредит : [учебник для вузов] / [Дробозина Л.А., Окунева Л.П., Андросова Л.Д. и др.] ; под ред. Л. А. Дробозиной. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 479 с.
82. Фінансово-економічний аналіз: підручник/ [П. Ю. Буряк, М. В. Римар, М. Т. Бець та ін.] ; під заг. ред. П. Ю. Буряка, М. В. Римара. – К. : Професіонал, 2004. – 528 с.
83. Хамидуллина Г. Р. Развитие системы контроля затрат в целях повышения эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий / Г.Р. Хамидуллина // Вестник ТИСБИ. – 2007. – №3.
84. Хом'як Р.Л. Удосконалення методики складання Звіту про рух грошових коштів у системі інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень / Р.Л. Хо'мяк, І.Л. Цюцяк // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: “Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи встановлення та проблеми розвитку”. – Львів: В-во Національного університету “Львівська політехніка”. – 2007. – № 57. – С 400-406.
85. Хорин А. Н. Отчёт о движении денежных средств / А.Н. Хорин. // Бухгалтерский учёт. – 2005. – №5. – С.58-67.
86. Хоружий С. Г. Виконання угод з цінними паперами в депозитарній системі / С. Г. Хоружий // Фінансові ризики. – 2001. – №1.
87. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11.
88. Чорна С. Грошові кошти як об'єкт бухгалтерського обліку / С. Чорна // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №3. – С.46–54.

89. Ширенбек Х. Экономика предприятия: [учебник для вузов] : 15-е издание : пер. с немецкого / Хеннер Ширенбек. – СПб. : Питер, 2004. – 848 с.
90. Ясишена В. В. Сутність грошових потоків підприємств та їх класифікація / В. В. Ясишена // Економічний аналіз. – 2008. – № 2 (18). – С. 321-324.